

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
MENO EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Renata Valiūnė

Edukologijos (Vaiko teisių apsaugos ir šeimos pedagogikos) studijų programos
IV kurso studentė

**VAIKO TEISĖS IR PAREIGOS: 7 – 8 KLASIŲ MOKINIŲ
POŽIŪRIO EDUKACINIS TYRIMAS**

Bakalauro darbas

Darbo vadovė:
Lekt. E. Musneckienė

Šiauliai, 2010

Darbas originalus Renata Valiūnė

TURINYS

SANTRAUKA

SUMMARY

IVADAS5

1. VAIKO TEISĖS IR JŲ UŽTIKRINIMAS LIETUVOJE PO ĮSTOJIMO Į JUNGTINIŲ TAUTŲ

ORGANIZACIJĄ9

1.1. Vaiko teisių ir pareigų samprata9

1.2. Jungtinių Tautų dokumentai, reglamentuojantys vaiko teises10

1.3. Lietuvos veikla vaiko teisių užtikrinimo klausimais po įstojimo į JTO13

1.4. Vaiko teisių įgyvendinimas šeimoje ir
mokykloje17

1.4.1. Vaiko teisių įgyvendinimas šeimoje17

1.4.2. Vaiko teisių įgyvendinimas
mokykloje19

2. VAIKO PAREIGOS IR JŲ REIKŠMĖ VISUOMENĖJE22

2.1. Vaiko pareigos oficialiuose dokumentuose23

2.2. Visuomenės požiūris į vaiko pareigas27

2.3. Vaiko atsakingo požiūrio į pareigas ugdymas namuose ir mokykloje28

2.3.1. Atsakingo požiūrio į pareigas ugdymas namuose28

2.3.2. Atsakingo požiūrio į pareigas ugdymas mokykloje29

3. VAIKO TEISIŲ IR PAREIGŲ VAIDMENS JO GYVENIME TYRIMAS33

3.1. Tyrimo metodika, organizavimas ir imtis33

3.2. Tyrimo „7 – 8 klasių mokinių požiūris į vaiko teisių ir pareigų reikšmę vaiko gyvenime“
rezultatai ir jų analizė.....34

IŠVADOS49

REKOMENDACIJOS50

LITERATŪRA51

SANTRAUKA

VAIKO TEISĖS IR PAREIGOS: 7 – 8 KLASIŲ MOKINIŲ POŽIŪRIO EDUKACINIS TYRIMAS

Šiandien, kaip ir daugelyje kitų valstybių, Lietuvoje vaiko teisės yra ginamos įstatymų, reglamentuojamos LR konstitucijoje bei kituose dokumentuose, steigiamos vaiko teisių užtikrinimu besirūpinančios institucijos. Tačiau, nepaisant valstybės reglamentuojamų vaiko teisių, kurias turi žinoti ir jas suvokti kiekvienas Lietuvos pilietis, vaiko padėtis Lietuvoje vis dar nėra itin gera: vaikai vis dar patiria smurtą savo artimiausioje aplinkoje (namuose, mokykloje ir pan.), vis dar nėra rimtai atsižvelgiama į jo nuomonę, individualius poreikius ir teisę turėti asmenines teises. Taip pat visuomenėje vyrauja nuomonė, kad vis dažniau kalbant apie vaiko teises, vaikai tampa linkę jomis piktnaudžiauti, todėl darosi vis sunkiau juos įkalbėti atlikti savo pareigas, išaiškinti atsakomybes.

Šiuo baigiamuoju bakalauro darbu siekiama analizuoti vaiko teises ir pareigas, jų svarbą bei vaidmenį vaiko gyvenime. Taip pat nustatyti, ar iš tiesų vaikai piktnaudžiauja savo teisėmis ir nežino savo pareigų. Mokslinės ir pedagoginės literatūros analizė leidžia daryti tokias išvadas, jog vaikų teisių pažeidimai ir smurtas prieš vaikus turi pasekmių tolimesniam jo gyvenimui, savęs vertinimui ir sąveikai su aplinkiniais. Moksliniuose darbuose akcentuojama tai, jog įtraukti vaiko teisių ir pareigų mokymą į visas mokykloje vykstančias pamokas ne tik įmanoma, bet ir būtina.

Tyrime „7 – 8 klasių mokinių požiūris į vaiko teisių ir pareigų reikšmę vaiko gyvenime“ dalyvavo 114 7 – 8 klasių mokinių iš dviejų Šiaulių pagrindinių mokyklų. Respondentai buvo tiriami pasitelkiant anketinę apklausą. Anketoje pateikta 15 mišrių klausimų, respondentai apklausti gavus mokyklų vadovų sutikimus.

Tyrimo metu nustatyta, kad tik nedaugelis vaikų žino savo teises namuose ir mokykloje. Dauguma jų teises sutapatina su pareigomis arba nesugeba įvardinti savo teisių. Taip pat nustatyta, kad didžioji dalis apklaustųjų gerai žino savo pareigas namuose ir mokykloje, o

geriausias pareigingumo pavyzdys jiems yra tėvai ir mokytojai. Tyrimas atskleidė ir tai, kad dauguma apklaustųjų suvokia, kokia atsakomybė gresia žmonėms, pažeidusiems jų teises. Be to, suvokia ir savo atsakomybę, jei nevykdys pareigų namuose ir mokykloje. Galiausiai, tyrimo duomenys atskleidė, jog vaikai teikia nežymiai didesnę reikšmę savo teisėms, nei pareigoms.

SUMMARY

CHILDREN RIGHTS AND DUTIES: EDUCATIONAL ANALYSIS OF 7 – 8 GRADE STUDENT'S ATTITUDE

Today, as many other countries, Lithuania is protecting children rights by law. Children rights are regulated in Lithuanian Republic constitution and other documents. Moreover, there are established institutions which take care of children rights. Despite this fact that children rights are regulated by state and every Citizen must know and realize them, situation of child in Lithuania is not quite well: children still experience violence in their inner environment (at home, school and other places), still their opinion, individual needs and right to have their own rights is not considered seriously. Society still is having a point of view that talking about children rights raising children abuse: it gets harder and harder to make them go on duties, hard to explain their responsibilities.

This ending bachelor work is concentrated on analysis of children rights and duties and importance and role of them in child's life. Moreover, to find if it is true that children are misusing their rights and do not realize their duties.

Analysis of nonfiction and pedagogical literature allows to infer that flouting of children rights and violence against child causes a serious damage to the rest of his life, self-evaluation and interaction with people round about. Studies emphasizes the fact that teaching about children rights and duties should be included in every subject at school. It should be not just a possibility, it should be a necessity.

Research called "7 – 8 grade students' attitude to children rights and duties and their meaning in child's life" comprehended 114 7 – 8 grade students of two Shiauliai basic schools. Respondents were investigated by involving a questionnaire of 15 open and closed type questions. Respondents were investigated with agreement of school directors.

During the investigation it was founded that jus a few children knows their rights at school and home. Majority of students are inclined to identify their duties as rights and cannot define

children rights. On the other hand it was founded that most of respondents know their duties at home and school quite well. The best leads of dutifulness for children are their parents and teachers. Moreover, investigation helped to find the fact that majority of students realize what kind of responsibility is predicted for a person which is breaking child's rights. Children realize their own responsibility for defaulting of duties as well. Finally, investigation helped to find out that children give up just a little more weight to their rights than to duties.

IVADAS

„Pagarbiai norėtusi Jus įspėti, kad niekada nereikia pamiršti, jog mūsų teisės nustoja galiojusios, jeigu jomis naudodamiesi mes pažeidžiame kitų žmonių teises.“ (Deveikis, 1997, p. 9).

Aktualumas. 1990 metais Lietuvai atkūrus nepriklausomybę po Tarybų Sąjungos žlugimo, vaiko teisių apsaugos srityje įvyko sprogdimas. Ši sritis tapo aktuali ir įgijo neįtikėtiną pagreitį, kuris gali būti sietinas su pastangomis vaiko teisių apsaugos srityje kuo greičiau pasivyti daug pasiekusias Europos valstybes. Lietuvai tapus Europos dalimi, jai teko daug sudėtingų uždavinių, kurių vienas svarbiausių buvo skatinti suaugusiųuosius pripažinti vaikus sau lygiaverčiais ir lygiateisiais asmenimis. 1991 m. Lietuva tapo Jungtinių Tautų Organizacijos nare, 1995 metais Lietuvoje ratifikuota Jungtinių Tautų Vaiko Teisių konvencija, 1996 metais priimtas LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 2000 metais įsteigta vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, atliktos įvairių įstatymų pataisos bei papildymai. Be to, steigiamos įvairios nevyriausybinės organizacijos, dienos centrai, kurie prisideda įgyvendinant pagrindinius vaiko poreikius kasdieniniame gyvenime.

Leidiniuose, tokiuose, kaip „Vaiko teisės“ (Deveikis, 1997), skirtuose vaikams, kurie informuoja ir supažindina juos su vaiko teisėmis, dažnai aprašomos ir vaiko pareigos. Puikiu pavyzdžiu gali būti ir projekto gelbėkit vaikus išleista iliustruota knygelė „Vaiko teisės ir pareigos. 16 pieštų istorijų ir neistorijų“, kuri skirta JT Vaiko teisių konvencijos 20-mečiui paminėti. Vaiko pareigos taip pat akcentuojamos darželiuose ir mokyklose, aprašomos jų nuostatose. Tiek teisių, tiek pareigų mokymas turi būti integruojamas į ugdymo programas, ruošiami metodiniai leidiniai pedagogams, tokie kaip „Teaching human rights“ (Shiman, 1999), „Žmogaus teisių mokymas vidurinėje mokykloje“ (Letukienė; Deveikis, 1995), „Vaiko teisių konvencijos nagrinėjimo pradinėse klasėse metodika“ (Strutinskaitė, 1999), taip pat mokslo straipsniai, skirti pedagogams, kaip „Vaiko teisių įgyvendinimas“ (Žiupsnienė, 2007) su metodologijomis ir patarimais mokytojams, klasių auklėtojams bei mokyklos vadovams apie galimybes ir efektyvius ugdymo metodus teisių ir pareigų švietimo tema.

Vaikų pareigingumo aktualumas socialinėje erdvėje yra akivaizdus: žiniasklaida mirga nuo antraščių, kaip vaikai smurtauja vieni prieš kitus, prieš gyvūnus, nepilnamečiai niokoja valstybės turtą, kapines, netinkamai elgiasi tiek mokykloje, tiek viešose vietose, piktnaudžiauja savo teisėmis ir nevykdo savo, kaip piliečių, mokinių ir vaikų pareigų. Tėvai taip pat yra susidomėję vaiko teisių ir pareigų pusiausvyros užtikrinimu šeimoje. Vaiko teisių ir pareigų derinimas tampa problema mokykloje. Interneto svetainėse, skirtose tėvams, tokiose, kaip vaikulinija.lt (kuri skirta tiek vaikams, tiek jų tėvams), supermamuklubas.lt, mama.lt ir kt. galima rasti nemažai straipsnių apie vaikų auklėjimą be smurto, patarimų, kaip užmegzti kontaktą su vaiku ir skatinti norą pačiam veikti, atlikti savo pareigas, kaip „priversti“ vaiką atlikti savo pareigas nepažeidžiant jo teisių, kaip ugdyti vaiko pareigos jausmą jo neperkraunant per didelėmis atsakomybėmis ir darbais priklausomai nuo jo amžiaus. Tėvai diskutuoja šių svetainių forumuose, dalinasi patirtimi, pataria vieni kitiems. Vykdomi įvairūs projektai ir iniciatyvos, tokie kaip „Augink atsakingai“, kurie padeda tėvams ieškoti bendradarbiavimo su savo vaikais būdų.

Problema: kokia vaiko teisių ir pareigų reikšmė vaiko gyvenime bei kaip jos suprantamos ir ugdomos Lietuvoje.

Analizuojant problemą, šiame darbe keliami tokie **probleminiai klausimai**:

- Kokios teisės ir pareigos yra apibrėžtos tarptautiniuose vaiko teisių apsaugos dokumentuose ir koks teisių ir pareigų santykis juose;
- Kokia vaiko teisių užtikrinimo situacija šiuo metu yra Lietuvoje;
- Kaip ugdyti vaikų teigiamas nuostatas į teises ir pareigas namuose ir mokykloje;
- Ar vaikai žino savo teises ir pareigas;
- Kas vaiko gyvenime turi daugiau reikšmės: teisės ar pareigos.

Temos ištirtumas. Vaiko teisių užtikrinimo atžvilgiu, tema yra tyrinėjama plačiu mastu: ją analizuoja ne tik mokslininkai ir pedagogai, bet ir valstybinės institucijos, kurios yra orientuotos į vaiko teisių užtikrinimą Lietuvoje. Vaiko teisių užtikrinimo klausimas analizuojamas ataskaitose, tokiose, kaip Vaiko teisių apsaugos tarnybos ataskaita dėl vaikų padėties 2007 metais, kurioje pabrėžiama praraja tarp dokumentuose reglamentuojamų pokyčių ir realios vaiko teisių įgyvendinimo padėties Lietuvoje, taip pat Ataskaita apie nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2008 – 2010 metų programos ir jos įgyvendinimo priemonių plano vykdymą 2008 metais (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2009), kurioje pateikiama smurto prieš vaikus raiškos tendencijų apžvalga ir programos priemonių įgyvendinimo apžvalga. Mačiulaitis A. (2006) straipsnyje „Vaikų teisės, o pareigos?“ pabrėžia, jog šiais laikais vaikai yra „permylėti“ ir dėl to nevaržomi piktnaudžiauja savo teisėmis. Pocevičienė R. (2007) savo tyrime „Vaikų ankstyvosios atsakomybės kaip teisės į laisvą apsisprendimą raiška“ akcentuoja

savarankiško vaikų pasirinkimo ir apsisprendimo svarbą atsakomybės ugdyme. Tyrimo išvadose autorė teigia: „<...>organizuodami atsakingumo ugdymo ir raiškos procesą mokytojai dar neišnaudoja visų galimybių“ (Pocevičienė, 2007, p. 111). Jonikaitė – Kievišienė J.; pedagogai rašo straipsnius, skatindami mokytojus atsakingiau žiūrėti į savo, kaip autoriteto vaidmenį klasėje (Ordavičienė I. (2004); Ivanauskienė F. (2008) darbe „Bausmės šeimoje: edukacinės analizės kontekstas“ analizuoja smurtinių bausmių situaciją ir prevencijos galimybes šeimoje. Šio tyrimo duomenys atskleidė, jog visuomenė vis dar toleruoja fizinės bausmės ir yra nepakankamai informuota apie jų įtaką vaiko psichosocialinei raidai, taip pat, jog nepakankamai vykdomos smurto prevencijos programos. Kerulienė I. (2009) tyrime „Tėvų požiūris į vaiko teisių apsaugą“ analizuoja tėvų nuomonę apie vaikų teises. Šis tyrimas atskleidžia, jog tėvai nepakankamai įsisąmoninę visas vaiko teises, o vaiko teisių gerbimas labiausiai priklauso nuo tėvų išsilavinimo, lyties, tautybės ir gyvenamosios vietos. Būdienė A., Zabulionis A. ir Želvys R. (2001) tyrime „Moksleivių tėvų požiūris į dabartines švietimo problemas“ analizuoja mokyklos ir tėvų santykį. Tyrimo duomenys atskleidžia, jog dauguma tėvų galvoja, jog jie mokykloje buvo saugesni ir laimingesni, nei dabar yra jų vaikai.

Hipotezė. Tikėtina, jog vaikai žino savo teises ir yra linkę jomis naudotis bei tikisi, jog aplinkiniai jų nepažeis, o savo pareigoms neteikia didelės reikšmės.

Tyrimo objektas: vaikų teisės ir pareigos.

Tikslas – išanalizuoti mokinių požiūrį į jų teises ir pareigas;

Siekiant šio tikslo buvo keliami tokie **uždaviniai**:

1. Išnagrinėti mokslinę ir publicistinę literatūrą, susijusią su vaiko teisių ir pareigų įgyvendinimu Lietuvoje;
2. Išnagrinėti teisinius ir švietimo dokumentus, reglamentuojančius vaiko teises ir pareigas;
3. Atskleisti vaikų teisių padėtį namuose ir mokykloje;
4. Išnagrinėti tėvų ir mokyklos vaidmenį vaiko pareigingumo ugdyme;
5. Išsiaiškinti 7 – 8 klasių mokinių požiūrį į savo teises bei pareigas;
6. Palyginti teisių ir pareigų reikšmę ir santykį vaiko gyvenime.

Tyrimo metodai:

1. **Teoriniai** – atlikta mokslinės ir publicistinės literatūros kontentinė analizė, siekiant palyginti vaiko teisių ir pareigų svarbą visuomenėje, išnagrinėti veiksmus, kurių imamasi siekiant užtikrinti vaiko teises Lietuvoje, bei analizuoti problemas, susijusias su vaikų pareigingumo ugdymu.

2. **Empiriniai** – atlikta anketinė 7 – 8 klasių mokinių anketinė apklausa, siekiant išsiaiškinti vaikų žinias bei požiūrį į savo teises bei pareigas, tiriamas jų svarbos santykis vaiko gyvenime.
3. **Duomenų apdorojimo**– tyrimo rezultatų analizė vyksta taikant statistinių duomenų apdorojimo paketą Mc Exel. Atlikta respondentų atsakymų statistinė, koreliacinė ir lyginamoji analizė, kurios metu buvo išsiaiškintos mokinių žinios bei prioritetai teisių ir pareigų atžvilgiu, ryšys tarp teisių ir pareigų žinojimo ir mokslo pasiekimų. Analizuojama, ar vaikai sieja netinkamą elgesį su pareigų nesilaikymu.

Tyrimo imtis: tyrime dalyvavo 114 7 – 8 klasių mokinių iš dviejų Šiaulių pagrindinių mokyklų. Tiriamieji pasirinkti atsitiktinai, gavus mokyklų vadovų sutikimą atlikti tyrimą mokyklose.

Darbo struktūra. Darbą sudaro: įvadas, santrauka, teorinė darbo dalis (2 skyriai), praktinė darbo dalis (1 skyrius), išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, 3 priedai. Darbe pateikiamos 4 lentelės ir 13 paveikslų.

1. VAIKO TEISĖS IR JŲ UŽTIKRINIMAS LIETUVOJE PO ĮSTOJIMO Į JUNGTINIŲ TAUTŲ ORGANIZACIJĄ

Vaiko teisių apsaugos atžvilgiu, Lietuvą galima vadinti jauna valstybe. 1948 metais JTO priėmė ir paskelbė Visuotinę žmogaus teisių deklaraciją. Ji buvo pirmasis dokumentas, kuriame surašytos visos žmogaus teisės. Ši deklaracija tapo pagrindiniu dokumentu ne tik Jungtinei Tautų Organizacijai (toliau JTO), bet ir kitoms organizacijoms ir valstybėms. Nuo 1948 metų JTO priėmė dar apie 50 deklaracijų ir konvencijų dėl žmogaus teisių. 1959 m. JTO paskelbė Vaiko teisių deklaraciją, kurioje užrašyta 10 vaiko teisių principų, turinčių užtikrinti laimingą vaikų vaikystę, o 1989 metais priėmė Vaiko teisių konvenciją (sutartį, kurią pasirašiusios valstybės privalo laikytis joje nustatytų nuostatų, periodiškai atsiskaityti už savo nudirbtus darbus vaiko gerovės srityje). Taigi nesunku paskaičiuoti, jog Lietuva, atkūrusi nepriklausomybę ir į JTO įstojusi tik 1991 metais, o prie JT Vaiko teisių konvencijos prisidėjusi 1992 metais, bei ją ratifikavusi 1995 metais, nuo likusių JTO narių vaiko teisių apsaugos srityje atsilieka beveik penkiasdešimčia metų. Atrodytų, kas čia ypatingo: prašokome kelis etapus ir gavome jau išstobulintą rezultatą. Tačiau problema yra ta, jog neužtenka vien pasirašyti dokumentus, priimti įstatymus ir šviesti visuomenę. Žmonės labai sunkiai priima naujoves, sunkiai keičia požiūrį, vertybes, įpročius ir pasaulėžiūrą. Dažnai tėvai yra linkę auklėti taip, kaip auklėjo juos, o mokytojai mokyti taip, kaip buvo mokyti patys. Šiandien, kai nuo pirmųjų žingsnių praėjo beveik 20 metų, statistika vis dar byloja, jog kas antroje šeimoje vaikai patiria smurtą (Jonynienė Ž., 2005), vis dar išgirstame istorijų apie tai, kaip mokytojai bando auklėti mokinius liniuote „per nagus“.

Šiame skyriuje aprašytos vaiko teisių ir pareigų sampratos, analizuojama JTO vaiko teises ginančių ir užtikrinančių dokumentų esmė ir turinys, aprašoma Lietuvos vyriausybės veikla vaiko teisių užtikrinimo ir šeimos politikos srityse.

1.1. Vaiko teisių ir pareigų samprata

Norint žinoti teises ir suprasti pareigas, iš pradžių derėtų įsigilinti į pačių žodžių teisę ir pareigą reikšmę. Žodžiai *teisė*, *teisėtvara* ir *teisės pažeidimas* yra glaudžiai vienas su kitu susiję, tačiau naudojant žodį „teisė“ kartu su žodžiu „žmogaus“, „prigimtinė“, turime labai svarbią žmonijos istorijai sąvoką, kuri ir yra žmogaus teisių atsiradimo pradžia ir esmė. O žinant žodžio „pareigos“ sąvoką, suprantant šio žodžio reikšmę, kiekvienam būtų kur kas lengviau ir jas vykdyti.

Žmogaus teisės – tai universalios, prigimtinės teisės, priklausančios be išimties kiekvienam žmogui, nepriklausomai nuo jo religijos, odos spalvos, įsitikinimų, socialinės padėties ir kitų faktorių. Jos gina kiekvieno žmogaus prigimtinių orumą ir yra laisvės, teisingumo ir taikos pasaulyje pagrindas. Žmogaus teisės yra saugomos įstatymų, kad žmogus nebūtų priverstas, nerasdamas kitos išeities, sukilti prieš tironiją ir priespaudą. Didžiausiu žmonių siekiu Visuotinė Žmogaus teisių deklaracija skelbia pasaulio, kuriame žmonės turi žodžio bei įsitikinimų laisvę ir yra išlaisvinti iš baimės ir skurdo, sukūrimas (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, 1948).

Vaiko teisės – kadangi vaikas yra lygiavertis ir lygiateisis žmogus, kaip ir suaugusysis, jis turi tokias pačias teises, kaip ir suaugęs žmogus. Tačiau, atsižvelgiant į vaiko fizinį ir protinį nesubrendimą, vaikui reikia ypatingos apsaugos ir priežiūros, įskaitant atitinkamą teisinę apsaugą, tiek iki gimimo, tiek po jo. Todėl žmonija privalo vaikui duoti viską, ką turi geriausio. Vaikų teisės sukurtos tam, kad jie turėtų laimingą vaikystę ir naudotųsi savo teisėmis ir laisvėmis (JT Vaiko teisių deklaracija, 1959).

Pareiga – tai teisės normose nustatytas įpareigojimas asmeniui atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo tokių veiksmų susilaikyti. Įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių (Manoteises.lt, 2007).

Vaiko pareigos – tai pareigos, kurios yra taikomos vaikui, atsižvelgiant į jo fizinį ir protinį subrendimą atitinkamais amžiaus tarpsniais.

Tėvų pareigos vaikų atžvilgiu yra numatytos visuose dokumentuose, reglamentuojančiuose vaiko teises, o tuo tarpu vaiko pareigos nėra įtrauktos į tarptautinius ir valstybinės svarbos dokumentus, arba joms nėra skiriamas didelis dėmesys. Pareigų suvokimas, įsisavinimas ir vykdymas dažniausiai vyksta socialinėje erdvėje, kur žmogus nuo vaikystės mokosi taikiai sąveikauti su aplinka. Todėl drįstu teigti, jog vaiko pareigų išmokymas priklauso nuo jį supančių suaugusiųjų autoriteto ir iniciatyvos.

1.2. Jungtinių Tautų dokumentai, reglamentuojantys vaiko teises

Kalbant apie visus žmogaus (tuo tarpu ir vaiko) teises reglamentuojančius dokumentus reikėtų paminėti, kad juose minimos teisės yra taikytinos viso pasaulio žmonėms be išimčių ir bet koks šių teisių nesilaikymas ar piktybiškas pažeidinėjimas (ypač toks, kaip žmonių kankinimas, žalojimas, laikymas nelaisvėje, išnaudojimas, tam tikrų žmonių grupių diskriminavimas) yra visuotinai netoleruotinas ir smerkiamas.

Šį poskyrį derėtų pradėti nuo svarbiausio žmonijai dokumento – *Visuotinės Žmogaus teisių deklaracijos*. Kuri buvo priimta ir paskelbta 1948 metais Generalinės Asamblėjos ir yra kertinis akmuo tiek žmogaus, tiek vaiko teisių užtikrinimo raidoje.

Vienas iš svarbiausių šios deklaracijos tikslų yra surašyti visas žmogaus teises tam, kad jos visose valstybėse būtų tokios pat ir dėl to įsipareigojimas jų laikytis būtų visiškai įvykdytas: kiekviena valstybė koreguotų ir pildytų teisinius šalies dokumentus taip, kad jie atitiktų bendrą visoms šalims Visuotinę Žmogaus teisių deklaraciją. Siekiama užtikrinti, kad visos čia išvardintos teisės būtų visur vienodai pripažįstamos.

Deklaracijos pirmasis straipsnis skelbia, kad visi žmonės gimsta lygūs savo orumu ir teisėmis ir jie turi elgtis vienas su kitu kaip broliai. Deklaracijoje yra 30 straipsnių, kurie akcentuoja žmogaus teises šiais aspektais: visi žmonės gali naudotis šiame dokumente paskelbtomis teisėmis neatsižvelgiant į jų lytį, odos spalvą, religinius įsitikinimus, turtinę padėtį, politinius įsitikinimus; niekas neturi teisės neteisėtai atimti laisvę iš kito žmogaus, prekiauti žmonėmis, kankinti, žeminti kito žmogaus orumą; visi žmonės vienodai turi teisę į lygią įstatymo apsaugą, kad žmogui iškeltas ar jo keliamas bylas nagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas, kiekvienas žmogus gali būti laikomas nekaltu, kol teismas neįrodys esant kitaip; niekas negali kištis į asmeninį žmogaus gyvenimą ir žmogus turi turėti įstatyminę apsaugą nuo tokių veikų; kiekvienas žmogus gali laisvai judėti savo šalyje bei išvykti iš savo šalies ir grįžti atgal, prašyti politinio prieglobsčio kitoje šalyje; žmogus turi teisę į pilietybę, kaip ir teisę ją pakeisti. Minimos ir tokios teisės, kaip: teisė tuoktis, turėti asmeninės nuosavybės, laisvai reikšti savo mintis, turėti savo įsitikinimus, religijos laisvė, teisė dalyvauti valdant šalį, teisė į poilsį ir laisvalaikį, teisę į sau ir savo šeimai pakankamą pragyvenimo lygį (motinoms ir vaikams suteikiama ypatinga parama ir globa), teisė į mokslą ir išsilavinimą. 29 straipsnyje rašoma, jog kiekvienas žmogus turi pareigas bendruomenei, kurioje gyvena. Pabrėžta, jog šiomis teisėmis negali būti naudojamosi tam, kas prieštarauja Jungtinių Tautų tikslams ir principams.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija (toliau trumpinama JT Vaiko teisių deklaracija) Generalinės Asamblėjos paskelbta 1959 metais. Ji buvo išleista siekiant prisidėti prie socialinės pažangos ir gyvenimo sąlygų gerinimo. Taip pat suvokiant tai, kad vaikas yra ypatingas dėl savo fizinio ir protinio nesubrendimo ir šis faktas liudija apie atitinkamos vaiko apsaugos ir priežiūros

būtinumą siekiant, kad jis turėtų laimingą vaikystę bei naudotųsi savo teisėmis ir laisvėmis (JT Vaiko teisių deklaracija, 1959).

Šioje deklaracijoje yra išvardinta 10 principų, kurie padėtų užtikrinti vaiko teisių ir laisvių įgyvendinimą. Žmogaus teisių deklaracija vaikui galioja taip pat, kaip ir suaugusiajam, o Vaiko teisių deklaracijos principai yra jos papildymas, siekiant užtikrinti, kad vaiko teisės būtų įgyvendinamos atsižvelgiant į jo fizinę ir psichologinę raidą bei į tai, kad vaikas negali pats savimi pasirūpinti. Joje rašoma apie tai, kad vaikas turi teisę naudotis visais šios deklaracijos principais neatsižvelgiant į rasę, kalbą, lytį, turtinę padėtį ir kt.; vaikui turi būti garantuojama ypatinga apsauga ir globa, suteiktos sąlygos normaliai vystytis, leidžiant įstatymus turima atsižvelgti į vaikų interesus; vaikas nuo gimimo turi teisę į vardą ir pilietybę; vaikas ir jo motina turi teisę į sveikatos priežiūrą, tinkamą socialinį aprūpinimą; neįgaliam vaikui turi būti sudarytos specialios mokymosi ir gyvenimo sąlygos; negalima be rimtos priežasties išskirti vaiko su motina, o neturinčiais tėvų vaikais ar nepriteklių kenčiančiais vaikas privalo rūpintis visuomenė bei organai; vaikas privalo gauti (bent jau pirmaisiais etapais) nemokamą išsimokslinimą, turi turėti visas galimybes žaisti ir linksintis; vaikas visuomet turi būti tarp tų, kuriems pirmiausiai suteikiama apsauga ir parama; vaikas turi būti apsaugomas nuo visų netinkamo elgesio, žiaurumo ar išnaudojimo formų. Šioje deklaracijoje taip pat pabrėžiama, jog vaikas turi būti auklėjamas savitarpio supratimo, pakantumo, tautų draugystės ir visuotinės brolystės dvasia ir suvokti, kad jo energija ir gabumai turi būti panaudoti kitų žmonių labui (JT Vaiko teisių deklaracija, 1959).

JT Vaiko teisių deklaracijos paskelbimas dar negarantavo, jog visos JT narės laikysis jose išvardintų vaiko teisių, jog sieks užtikrinti vaiko teisių vykdymą, todėl buvo priimta **JT Vaiko teisių konvencija**, kurią pasirašiusios JT narės tapo įpareigosios įgyvendinti visas joje išvardintas vaiko teises ir laisves. Nuo Vaiko teisių konvencijos įsigaliojimo 1989, su vaiko teisėmis susiję klausimai buvo įtraukti į politinę darbotvarkę, į paviršių iškeltos tokios problemos, kaip neįgalūs vaikai, vaikų galimybė lankyti mokyklą, seksualinis išnaudojimas, vaikų darbas, vaikų sergamumas ŽIV ir vaikų įtraukimas dalyvauti karo veiksmuose.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija yra esminis dokumentas, skatinantis pokyčius ir vaiko teisių apsaugos gerinimą kiekvienoje JTO priklausančioje šalyje. Lietuva šią konvenciją ratifikavo 1995 metais. Konvenciją sudaro 54 straipsniai, joje aprašomos JT Vaiko teisių deklaracijoje apibrėžtos vaiko teisės, kurios yra aiškinamos išsamiau ir tiksliau, nei deklaracijoje tam, kad ją pasirašiusios šalys tiksliai žinotų, kokius siekius turi įgyvendinti ir kokius planus rengti. Konvencija yra sutartis, kurią pasirašiusios šalys įsipareigoja kiek įmanoma greičiau pasiekti vaiko teisių įgyvendinimo ir užtikrinimo tikslus, tobulinti vaiko teisių gerovės politiką, atsižvelgdama į savo ekonominę, finansinę ir socialinę padėtį.

Kiekviena konvenciją pasirašiusi valstybė turi periodiškai atsiskaityti už savo veiklą ir jos rezultatus. JTO reikalauja, kad valstybės dalybės *gerbtų* ir *garantuotų* vaiko teises. Garantuodamos vaiko teisių įgyvendinimą ir apsaugą, vyriausybės įsipareigoja ne tik gerbti teisę į vienodą elgesį su kiekvienu šalies vaiku, bet ir ginti vaiką, kurio teisės yra pažeidžiamos.

Lietuva, būdama viena iš įsipareigojančių valstybių, pasirašiusi JT Vaiko teisių konvenciją, savo įsipareigojimus vykdo leisdamą dokumentus bei įstatymus, nuolat tobulindama teisėsaugos veiklą vaikų gerovės labui, informuodama visuomenę, vykdydama švietimo reformas, vystydama šeimos politiką bei mamos ir vaiko teisinę - socialinę apsaugą, steigdama įvairias institucijas, finansuodama įvairius projektus, padėsiančius kuo geriau įgyvendinti ir užtikrinti vaikų teises.

1.3. Lietuvos veikla vaiko teisių užtikrinimo klausimais po įstojimo į JTO

Kaip jau buvo minėta 1.2. poskyryje, Lietuvos vyriausybės veikla ir pastangos, siekiant gerinti vaiko padėtį visuomenėje, yra glaudžiai susietos su naryste Jungtinių Tautų Organizacijoje. Kadangi Lietuva, vykdydama pokyčius, vadovaujasi JT Vaiko teisių deklaracija ir konvencija bei kitais tarptautiniais dokumentais, vaiko teisių apsaugos klausimai nagrinėjami politinėje erdvėje: kuriama šeimos politika, kuri turi užtikrinti pagalbą šeimai, organizuojami projektai ir vyksta visuomenės švietimas vaiko teisių atžvilgiu; tėvai skatinami nesmurtauti prieš savo vaikus, skatinama vaiko nuomonės ir žodžio pagarba, vykdomos akcijos prieš smurtą mokykloje. Į visuomenės ir vaikų švietimą įsitraukia ne tik mokyklos, bet ir nevyriausybinių organizacijos, žiniasklaida ir televizija. Yra rengiamos metinės ataskaitos JTO, kurias įvertina specialistai, jie rašo Lietuvai rekomendacijas, kas dar turėtų būti nuveikta, pabrėžia silpnąsias vietas, ragina ieškoti efektyvių sprendimų reaguojant į likusias problemas. Tokiu būdu Lietuvai yra pateikiamos rekomendacijos, kuriomis vadovaujasi už vaiko gerovę atsakingos institucijos.

Įstojus į JTO Lietuvoje buvo pasirašytos šios konvencijos, susijusios su vaiko teisių įgyvendinimu Lietuvoje (Socialinės apsaugos ir darbo ministerija):

- JT Vaiko teisių konvencija, kurią Lietuva ratifikavo 1995 metais. Pasirašiusi šią konvenciją Lietuva oficialiai įsipareigojo gerinti vaikų padėtį šalyje ir sudaryti kiek įmanoma daugiau sąlygų vaiko gerovei užtikrinti.
- Hagos konvencija dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje. Lietuvoje ratifikuota 1997 metais. Vadovaujantis konvencijos nuostatomis Socialinės apsaugos ir darbo ministras įsteigė įvaikinimo tarnybą prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

- Konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų. Konvencija sudaryta 1980 metais Hagoje. Lietuvoje įsigaliojo 2002 metais (Valstybės žinios, 2002). Šią Konvenciją pasirašiusios valstybės tvirtina, kad, sprendžiant klausimus, susijusius su vaikų globa, svarbiausia yra vaikų interesai. Šios konvencijos tikslas: tarptautiniu mastu apsaugoti vaikus nuo žalingų padarinių, kuriuos sukelia jų neteisėtas išvežimas ar laikymas, nustatyti tvarką, kuri užtikrintų greitą jų sugrąžinimą į valstybę, kurioje jie nuolat gyvena, taip pat užtikrinti teises matytis su vaiku apsaugą.
- Hagos konvencija dėl valdžios institucijų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje. Lietuvoje įsigaliojo 2002 metais. Vykdam šioje konstitucijoje numatytus reikalavimus, 2006 metais vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba buvo įgaliota vykdyti vaiko teisių ir interesų apsaugos funkcijas.
- Hagos konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje. Ji Lietuvai įsigaliojo 2004 metais. Ši konvencija yra ypač naudinga sprendžiant ginčus dėl globos ir bendravimo teisių, papildant 1980 m. „Grobimų“ konvenciją, užtikrinant nelydimų nepilnamečių apsaugą, įkurdam vaiką kitoje valstybėje. Centrine įstaiga, atliekančia konvencijoje numatytas funkcijas paskirta Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

1996 metais buvo priimtas Lietuvos Respublikos (toliau LR) Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, kuris skirtas suderinti LR Konstituciją su tarptautinės teisės normomis ir principais. Šiame įstatyme numatomi vaikų teisių garantavimo šalyje būdai, aprašomos pagrindinės vaiko teisės ir laisvės, vaiko teisinis statusas šeimoje, tėvų pareigos, negalios vaiko teisės, vaiko teisinis santykis su mokykla, darbu, jo socialine aplinka, vaiko pareigos ir atsakomybės bei elgesio kontrolės ypatumai, aiškinama atsakomybė už vaiko teisių pažeidimus, aprašoma vaiko teisių apsaugos sistema. Šis įstatymas yra vienas svarbiausių teisinių dokumentų, reglamentuojančių ir ginančių vaiko teises Lietuvoje.

Siekiant užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą ir apsaugą, 1997 metais įsteigta Vaiko teisių apsaugos tarnyba. Ji įgyvendina JTO Vaiko teisių konvencijos nuostatas, vykdo vaiko teisių apsaugą, įstatymų nustatyta tvarka gina vaiko teises ir teisėtus interesus, organizuoja be tėvų globos likusių vaikų globą ir rūpybą.

Siekiant tiek teisiškai apsaugoti nuo suaugusiųjų ar kitų nepilnamečių nukentėjusį vaiką, tiek atitinkamai bausti teisės aktams nusižengusį mažametį ar nepilnametį, Lietuvoje leidžiami įstatymai, vykdomi įstatymų pakeitimai ir pritaikymai vaikams: nepilnamečiams taikomos specifinės, švelnesnės bausmės atsižvelgiant į jų amžių, protinį bei fizinį nesubrendimą, gyvenimo sąlygas. Į baudžiamąjį ir administracinį kodeksus įtraukti straipsniai ir jų dalys, kurios numato bausmes, taikomas ne tik vaikui, bet ir jo tėvams, atsižvelgiant į atsakomybę už vaiko

auklėjimą, tinkamą jo priežiūrą ir jų pareigą rūpintis savo nepilnamete atžala iki jam sukaks 18 metų. Taip pat įtrauktos įstatymų pataisos, kuriomis numatomos bausmės padariusiems žalą mažamečiui ar nepilnamečiui (įtraukus juos į nusikalstamą veiką, išnaudojus darbui, prostitucijai, pornografijai ir kt., sužeidus, nužudžius ar kitaip jiems pakenkus), kuomet taikomos griežtesnės, nei padarius žalą suaugusiajam, bausmės. Civilinio kodekso trečioji knyga reglamentuoja šeimos teisinius santykius, trečios civilinio kodekso knygos IX skyrius numato vaikų ir tėvų teisinius santykius, jame atsiskleidžia dėmesys vaiko gerovei ir interesams šeimoje, numatomi tėvų ir vaikų turiniai ir teisiniai santykiai, teisės ir pareigos vienas kito atžvilgiu.

1997 metais įsigaliojęs Vaiko teisių kontrolieriaus įstatymas numato vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos teisinius pagrindus ir vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos statusą ir organizacinę struktūrą. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos tikslas: gerinti vaiko teisinę apsaugą; ginti vaiko teises ir jo teisėtus interesus; užtikrinti tarptautinės ir nacionalinės teisės aktuose nustatytų vaiko teisių ir jo teisėtų interesų įgyvendinimą; atlikti vaiko teisių užtikrinimo ir apsaugos priežiūrą bei kontrolę Lietuvoje. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pareigos (LR Vaiko teisių kontrolieriaus įstatymas, 1997):

- 1) kontroliuoti ir prižiūrėti, kaip yra įgyvendinamos LR Konstitucijos, Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, Europos Sąjungos teisės aktų, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą, nuostatos Lietuvoje;

- 2) tirti skundus;

- 3) perduoti medžiagą ikiteisminio tyrimo įstaigai ar prokurorui, kai aptinka nusikalstamos veikos požymių;

- 4) teikti Respublikos Prezidentui, Seimui ir Vyriausybei pasiūlymus dėl priemonių vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugai pagerinti, dėl galiojančių teisės aktų pakeitimo ir naujų teisės aktų priėmimo bei politikos, susijusios su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, formavimo bei įgyvendinimo;

- 5) informuoti visuomenę apie savo veiklą bei vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos padėtį Lietuvoje Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos interneto tinklalapyje, o esant galimybei – ir per kitas visuomenės informavimo priemones arba susitikimuose su gyventojais, suinteresuotų institucijų, įstaigų ir organizacijų atstovais.

2005 metais taip pat priimtas Nutarimas dėl vaiko gerovės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005 – 2012 metų plano patvirtinimui. Jame nutarta patvirtinti vaiko gerovės politikos strategiją ir šios strategijos įgyvendinimo planą. Šia strategija siekiama sukurti prielaidas visų LR gyvenančių vaikų gerovei užtikrinti (LR Seimas, 2005).

Kadangi vaikas auga šeimoje (išskyrus tuos atvejus, kai jis papuola į valstybinius vaikų globos namus), Lietuvoje aktualia turi būti ir šeimos politika. Valstybinė šeimos politikos koncepcija patvirtinta 2008 metais. Ji priimta vadovaujantis nuostata, jog šeima yra valstybės ir visuomenės pagrindas ir joje ugdomos esminės etinės ir kultūrinės vertybės. Joje akcentuojama šeimos išskirtinė vertė, šeimos pagrindinės funkcijos asmens ir visuomenės gyvenime, aprašomos pagrindinės šeimos gyvenimo sąlygų problemos (demografinės, kultūrinės aplinkos ir vertybių pokyčiai, socialinės ir ekonominės problemos, vaikų ugdymo ir saugumo užtikrinimo problemos bei kitos problemos) (LR Seimas, 2008), tiesa ši koncepcija yra labiau orientuota į santuokoje gyvenančias šeimas, skiriamas per mažas dėmesys nesusituokus gyvenančioms šeimoms.

Lietuvoje vaikų politika, kaip atskira socialinės politikos sritis, nėra išryškėjusi tiek politiniame, tiek akademiname gyvenime, o vyraujantis politinis diskursas visuomenėje yra vaiko apsauga (Kabašinskaitė, 2002). Vaikų politika yra nauja sritis, o vaiko interesų ir dalyvavimo sąvokos suaugusiesiems vis dar yra sunkiai suvokiamos ir prilyginamos vaiko globos ir apsaugos stiprinimui ir, deja, ne vaiko, kaip pilnaverčio ir pilnateisio piliečio sąvokai plėtoti.

Apibendrinant galima prisiminti, jog Lietuva, prisijungusi prie Jungtinių Tautų Organizacijos juridškai ir moraliai įsipareigoja kurti vaiko teisių įgyvendinimo strategiją ir prisiima atsakomybę už Vaiko teisių konvencijos principų palaikymą ir įgyvendinimą bei turi reguliariai atsiskaityti JT Vaiko teisių komitetui apie Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimą Lietuvoje. Tačiau priemonės, kurių imtasi užtikrinant vaiko gerovę Lietuvoje bei dokumentai, kurie pateikiami komisijai dar nenusako realios padėties šalyje. Jonynienė Ž. (2005) savo darbe „Vaiko teisių įgyvendinimo aktualijos“ analizuoja tyrimą, kurio metu buvo apklausti Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojai. Tyrimo duomenys atskleidė, jog net 92% apklaustų socialinių darbuotojų mano, jog nevysi vaiko teises reglamentuojantys įstatymai yra realiai įgyvendinami ir net 93% jų mano, jog vaikų padėtis šalyje negerėja. To paties tyrimo metu respondentų buvo klausta, su kokiais vaiko teisių pažeidimais jie susiduria dažniausiai. 50% apklaustųjų atsakė, jog tai yra įvairaus pobūdžio smurtas šeimoje. Valstybinės vaikų teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos parengtoje ataskaitoje apie vaikų padėtį Lietuvoje per 2007 metus rašoma: „iš ties praraja tarp konvencijoje įtvirtintų gerų ketinimų ir tikro gyvenimo dar didelė. 2006 m. JT Vaiko teisių komitetas išklauses Lietuvos pateiktą ataskaitą, šalies pažangą įvertino teigiamai, tačiau pažymėjo, kad dar yra nemažai sričių, kurioms būtina skirti dėmesį. Iki kitos ataskaitos teikimo liko dar pora metų, tačiau kaip yra pasakiusi Nobelio premijos laureatė G. Mistral: „Mes esame kalti dėl daugelio klaidų ir paklydimų, bet didžiausia mūsų nuodėmė yra apleisti vaikus, nustumti juos nuo gyvenimo šaltinio. Daugybė dalykų gali palaukti. Vaikas

negali laukti. Būtent dabar formuojasi jo kaulai, kraujas, vystosi jausmai. Mes negalime vaikui atsakyti „Rytoj“. Jo vardas yra „Šiandien“ “.

1.4. Vaiko teisių įgyvendinimas šeimoje ir mokykloje

„Kalbėti žmogaus teisių temomis nūdien labai madinga, bet kalbos dažnai ir lieka tik kalbomis. Tai apmaudu, nes nedaugelis žino, kokias teises žmogus gimdamas atsineša į šią žemę“ (Letukienė; Deveikis, 1995, p. 49).

1.4.1. Vaiko teisių įgyvendinimas šeimoje

Kerulienė I. (2009) pabrėžia: „tėvai sunkiai įsisąmonina, jog vaikai turi savo teises ir kad į jas būtina atsižvelgti“ (Vaiko teisių konvencija, 2001, p. 109). Vaiko teisių įgyvendinimas šeimose šiais laikais yra itin opus ir aktualus klausimas. Dažnai šeimoje yra pažeidžiamos net tokios elementarios vaiko teisės, kaip teisė į savo norus, teisė žaisti. Vietoje žaidimų, tėvai verčia vaikus daryti tai, ko jie nenori, kritikuoja, baudžia. Tėvai kontroliuoja ir koreguoja vaiko elgesį, nori, kad vaikas įtilptų į jų „tinkamo elgesio“ rėmus (Bikulčius, 1995). Taip pat pasitaiko ir atvejų, kuomet tėvai, stengdamiesi atsikratyti psichinės įtampos, nepelnytai išsilieja ant vaiko, o vaikas jaučia neteisybę, todėl gali maištauti, atsiliepti tuo pačiu. Būna ir taip, kad tėvai painioja vaiko teises su pataikavimu, kuomet žodis „noriu“ yra suprantamas, kaip teisė kažką turėti, norėti kažkokio daikto. Tokiu atveju, tėvai dažnai papirkinėja vaiką ir mano, jog daro viską, kad vaikas būtų laimingas, užuot tiesiog praleisdami su juo daugiau laiko. Blogi šeimos narių tarpusavio santykiai iškreipia vaiko asmenybės vystymąsi, deformuoja jo psichiką (Bikulčius, 1995), todėl nenuostabu, kad vaiko teises reglamentuojantys dokumentai ir kiti teisės aktai skiria labai daug dėmesio vaiko gerovės kūrimui šeimoje.

Kerulienės J. (2009) tyrimo duomenimis, 60% apklausoje „tėvų požiūris į vaiko teises Lietuvoje“ dalyvavusių tėvų žino bendrus dalykus apie vaiko teises. To paties tyrimo duomenimis, labiausiai tėvai gerbia vaiko vystymosi teises (64%), o mažiausiai – vaikų apsaugos teises (23%).

Kaip jau buvo minėta 1.3. poskyrio apibendrinime, dažniausiai pasitaikantis vaiko teisių pažeidimas šeimoje yra įvairus smurtas prieš vaiką. Jonikaitė – Kievišienė J., Ivanauskienė F.

teigia: „Lietuvių liaudies pedagogika, grindžiama krikščioniškąja tradicija, barimą, bauginimą, vaiko pliaukštelėjimą ranka, vytele ar dilgėlės šakele traktuoja kaip priimtina dorovinio vaikų ugdymo priemonę, apsaugą nuo nedoro poelgio ar net „blogos akies“, t. y. nužiūrėjimo„ (Šerkšnas, 1996; Adomavičienė, 1980; Vasiliauskas, 2006; Stonkuvienė, 2007, p. 75). Patvirtinant šį teiginį galima prisiminti ir Jonynienės Ž. (2005) žodžius, jog nepaisant to, jog nevyriausybinė vaiko gerovės organizacija „Gelbėkit vaikus“ aktyviai siekia, kad fizinių bausmių naudojimas prieš vaikus būtų uždraustas įstatymais, vienas pagrindinių argumentų prieš šį įstatymą – visuomenė nėra tam pasirengusi.

Jonikaitė – Kėvišienė J. ir Ivanauskienė F. (2008, p. 75 – 76) pateikia tokias smurto apraiškas (formas):

- Emocinis smurtas (dažnas arba nuolatinis vaiko žeminimas tyčiojimasis, žodinė agresija, gąsdinimas, vertimas jaustis kaltu, nuolatinis blogos savijautos sukėlimas, jo ignoravimas;
- Seksualinė prievarta prieš vaikus (vieno ar daugiau asmenų seksualinių poreikių tenkinimas pasinaudojus vaiku – jo meile, priklausomybe, pasitikėjimu);
- Fizinė prievarta (kiekviena bausmė, kai fizinė jėga pasitelkiama skausmui ir diskomfortui sukelti: mušimas, apdeginimas, skandinimas, traumavimas, stumtelėjimas, dusinimas, staigus trūktelėjimas, antausis, suspaudimas, įžnybimas, purtymas, vertimas dirbti ne pagal jėgas sunkius darbus, nenormuotas fizinis darbas ar darbas nepatenkinamose sąlygose ir su nepritaikytomis priemonėmis ir pan.).

Vaiko teisės remiasi principu, jog vaikas turi būti lygiavertis suaugusiam žmogui, negali būti žeminamas jo orumas, jis neturi jausti neteisybės, taigi, ir neturi būti mušamas. Jonynienės Ž. (2005), Kerulienės J. (2009) tyrimų rezultatai byloja, jog fizinė prievarta prieš vaiką rečiau naudojama šeimose, kuriose mamos įgijusios aukštesnį išsilavinimą. Kerulienė J. (2009) taip pat išskiria, jog vaiko teisių gerbimas priklauso ir nuo tėvų lyties (motinos labiau gerbia vaikų teises, nei tėvai), tautybės (labiausiai vaiko teises gerbia rusų tautybės žmonės) ir gyvenamosios vietos (mieste vaiko teisės gerbiamos labiau, nei kaime). Jonynienė Ž. (2005) teigia, jog vaikai dažniau pritaria fizinių bausmių uždraudimui tuomet, kai jie patys tokių bausmių šeimoje nepatiria, o vaikai, kurie patiria fizinės bausmės namuose, mažiau pritaria jų uždraudimui. Autorė daro tokią išvadą, jog vaikų nuostatos tiesiogiai priklauso nuo jų patirties, vyraujančių nuostatų namuose. Jonikaitės – Kėvišienės J. ir Ivanauskienės F. (2008) atliktame tyrime taip pat atsiskleidžia faktas, jog fizinės bausmės šeimoje yra toleruotinos tiek tėvų, tiek vaikų, o tokius tarpusavio santykius (su smurto apraiškom) vaikai perkelia į tarpusavio santykius. Be to, vaikai, kurie patiria fizinės bausmės namuose, tikėtina, patys jas naudos auklėdami savo vaikus.

Siekiant, kad vaikas šeimoje jaustųsi saugus, mylimas, suprantamas, palaikomas ir užjaučiamas, tėvai turėtų suprasti, kad kiekvienas vaikas nori būti mylimas, globojamas, jaučia didelį bendravimo poreikį, o tėvų elgesys su vaiku ir tarpusavio santykiai tampa jam pavyzdžiu, kuris įtakos jo socialinius vaidmenis ir elgesį tolimesniame gyvenime. Vyriausybė dažnai yra linkusi nesikišti į asmeninį šeimos gyvenimą siekdama užtikrinti asmenų privatumą. Tai gana teisingas požiūris, tačiau konsultacinė ir informacinė pagalba tėvams apie tai, kaip išvengti vaiko teisių pažeidimų, konfliktų ir kaip palaikyti harmoningus šeimos narių tarpusavio santykius, yra būtina.

1.4.2 Vaiko teisių įgyvendinimas mokykloje

Deveikis L. ir Letukienė N. (1995, p. 49 – 50) nurodo tokias tris pagrindines priežastis, kodėl reikia mokyti žmogaus teisių:

1. Žmogaus teisių mokymas yra sudedamoji demokratijos mokymo dalis. Mokydami žmogaus teisių mes, mokytojai, suteiksime vaikams žinių apie laisvosios visuomenės esmę – jos narių teises ir pareigas.

2. 1993 m. Monrealyje (Kanadoje) vyko tarptautinis žmogaus teisių ir demokratijos mokymo suvažiavimas, kuris parengė žmogaus teisių ir demokratijos pagrindų mokymo planą. Nurodyta, kad šis planas yra ir pavojaus ženklas: šaltasis karas baigėsi, sienos, skyrusios tautas, griuvo, bet kartojasi esminiai žmogaus teisių pažeidimai. Jų priežastys – nacionalizmas, rasizmas, nepakantumas kitaip mąstančiam.

3. Jeigu sutarsime, kad visos žmogaus teisės kyla iš žmogaus orumo sąvokos, tada ir žmogaus teisių mokymas bus siekimas padėti mūsų vaikams išsaugoti ir apginti savo orumą, mokyti gerbti kito žmogaus teises.

Atsižvelgiant į išvardintus teiginius galima daryti išvadą, jog mokytojas, nežinodamas savo, kaip žmogaus teisių, ne tik negali jų mokyti, bet ir nesugebės nepažeisti vaiko teisių, kadangi jų nesuvoks. Todėl labai svarbu, kad mokytojai būtų kuo geriau šviečiami tiek žmogaus, tiek vaiko teisių klausimais. Mokytojai turi suprasti, kad svarbu tinkamai ir atsakingai vadovauti klasės bendruomenei; kad vaikas yra dinamiškas ir labai jautrus aplinkai, kurioje jis gyvena ir mokosi. Kiekvienas mokytojas turi įsisąmoninti tai, jog bendraudamas su klase, jis privalo atsižvelgti į kiekvieno vaiko individualius poreikius (Queen A. J., Blackwelder B. B., Mallen L.P., 1997). Ordavičienė I. (2004) pabrėžia, jog mokytojo atsakomybė ugdymo kontekste yra dvejopa: padėti įsisavinti ne tik mokslo, bet ir elgesio kultūros žinias. Dėl šios priežasties mokytojas visuomet turi būti geras pavyzdys, autoritetas mokiniui. Anot autorės, svarbiausias veiksnys, teigiamai veikiantis mokytojo ir mokinio tarpusavio santykius yra atvirumas:

pedagogas turi atvirai kalbėti apie savo jausmus, norus, pasakyti dėl ko pyksta. Atvirai kalbėdamas mokytojas skatins mokinius elgtis taip pat, o mokyklos numatytos ir kiekvienos klasės atskirai priimtos taisyklės, padedant mokytoją, skatins mokinius kritiškai analizuoti savo veiksmus.

Siekiant tinkamai paruošti pedagogus švietimui apie vaikų teises ir pilietiškumą, yra kuriamos ir leidžiamos metodinės knygos su rekomendacijomis, kaip būtų galima integruoti žmogaus ir vaiko teisių mokymą į visas pamokas. Metodinėje knygelėje „Žmogaus teisių mokymas vidurinėje mokykloje“ (Letukienė; Deveikis, 1995) yra aprašomi ne tik vaiko teisių mokymo metodai, bet ir pagrindiniai žmogaus ir vaiko teisių dokumentai, kad pedagogams būtų kuo patogiau susipažinti su visa darbui būtina medžiaga.

Tačiau nepaisant visuomenės ir pedagogų švietimo, teisės aktų tobulinimo, kyla nemažai problemų vaiko teisių užtikrinimo srityje, ypač mokykloje. Tyrimo „Moksleivių tėvų požiūris į dabartines švietimo problemas“ (Būdienė; Zabulionis; Želvys, 2001) duomenys rodo, jog net 68% apklaustų mokinių tėvų mano, jog mokykla tampa nesaugi vaikui ir net 50% apklaustųjų galvoja, jog patys mokykloje buvo laimingesni, nei jų vaikai. Šis tyrimas buvo atliktas prieš 9 metus. Atsižvelgiant į žiniasklaidoje vis dažniau gvildinamą mokyklos nesaugumo klausimą, aukščiau išvardinti procentai šiandien, tikėtina, būtų kur kas aukštesni, kadangi vis dažniau girdimos istorijos apie tai, kaip mokykloje vieni vaikai kenčia nuo kitų patyčių, smurto, atstūmimo. Šiomis problemomis yra itin susirūpinę tėvai. Kadangi visuomenė į patyčias žiūri gana atlaidžiai, jos tapo kasdieninio gyvenimo norma (Vyšniauskas, 2006). Dažnai nutinka ir taip, kad iš vaiko šaiposi ne tik bendraklasiai, bet ir mokytojai, ar net patys tėvai. Patirdamas patyčias ar smurtą vaikas tampa uždaru, dažnai toks elgesys su juo sukuria atsakomąją reakciją, kuomet vaikas „duoda atgal“, o jei jaučiasi negalįs atsakyti tuo pačiu, išsilieja ant silpnesnių. Girdime ir apie skaudžias šių reiškinių pasekmes: yra užfiksuotas ne vienas atvejis, kai būtent dėl patiriamų patyčių mokykloje, vaikai pasitraukia iš gyvenimo. Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, Lietuva tarp 35 šalių užima vienas pirmųjų pozicijų pagal vaikų, kurie patiria patyčias, skaičių (Kaunodiena.lt, 2010).

Bandant kuo greičiau spręsti patyčių problemą, 2008 metais Lietuvos mokyklose pradėta diegti „Olweus“ programa, kuri yra taikoma 36 valstijose ir yra laikoma viena geriausių smurto prevencijos programų pasaulyje. Ši programa įgyvendinama 90-tyje Lietuvos mokyklų, rengiami instruktoriai, organizuojami mokymai mokyklų komandoms – administracijų atstovams, mokyklų prevencinių grupių nariams, psichologams, socialiniams pedagogams, klasės auklėtojams, mokytojams. Per pastaruosius metus mokyta daugiau, nei 1 300 mokytojų ir švietimo pagalbos specialistų, išleista metodinių leidinių mokytojams. Programos esminiai principai yra: šiluma, domėjimasis, tėvų įtraukimas; tvirtos nepriimtino elgesio ribos; nuolat

taikomos nebaudžiamosios, nefizinės sankcijos už nepriimtina elgesį ar taisyklių pažeidimą; suaugusieji elgiasi kaip autoritetai ir yra pavyzdžio vaidmens modeliai (Patyčios Lietuvos mokyklose: problemos ir jų sprendimo būdai, 2009). Duomenys rodo, jog per vienerius metus programoje dalyvaujančiose Norvegijos mokyklose patyčių sumažėjo 30 – 70%, taip pat pagerėjo tvarka klasėse, santykiai ne tik tarp bendraamžių, bet ir tarp mokinių ir mokytojų, padažnėjo pozityvios nuostatos mokyklos atžvilgiu, reikšmingai sumažėjo asocialių poelgių (Patyčios Lietuvos mokyklose: problemos ir jų sprendimo būdai, 2009).

Siekiant užkirsti kelią patyčioms, didelį vaidmenį atlieka prevencinės programos jaunimui „Vaikų linija“ ir „Be patyčių“. 2004 metais taip pat pradėta kampanija „Nustok tyčiotis“, o 2007 metais Vilniuje įvyko tarptautinė konferencija, skirta pedagogams, tėvams ir vaikams „Modernūs požiūriai į patyčių ir smurto prevenciją mokykloje“.

Deja, Lietuvos padėtis patyčių atžvilgiu vis dar gerėja neženkiai, o įvairaus pobūdžio smurtą mokykloje vaikai patiria kasdien. Problematiška yra ir tai, jog dažnai nuskriausiteji vis dar nedrįsta apie patiriamas patyčias ar smurtą pasisakyti suaugusiesiems. Taip pat nepadedą ir kai kurių tėvų vengimas bendradarbiauti su mokykla siekiant išspręsti mokykloje kylančias problemas. Yra tokių tėvų, kurie karštakošiškai reaguoja į savo vaikų nusiskundimus ir moko konfliktus su bendraamžiais spręsti taip: „Akis už akį, dantis už dantį“. Dažnai būna ir taip, kad spręsti problemas aktualu būna tėvams, kurių vaikas yra skriaudžiamas, o skriaudėjų tėvai nemato reikalo dėti pastangas problemai spręsti. Akivaizdu, jog mokykla viena negali įveikti su mokinių elgesiu kylančių problemų. Būtina, kad tėvai taip pat būtų iniciatyvūs, domėtusi ir norėtų bendradarbiauti. Taigi, mokyklai metamas dar vienas iššūkis – rasti bendrą kalbą su tėvais ir įtraukti juos į mokyklos gyvenimą.

2. VAIKO PAREIGOS IR JŲ REIKŠMĖ VISUOMENĖJE

„Šių dienų ekonominis gyvenimas labai veikia šeimą, likimą. Šeimos narių dėmesys materialinėms vertybėms palaipsniui išstumia namų šilumą, nenugalimą trauką. <...> Vaiko socializaciją iš šeimos perima darželiai, mokykla, gatvė, bendraamžiai, darbovietė. <...> Tokiomis sąlygomis ryškėja socialinis psichologinis barjeras tarp tėvų ir vaikų“ (Bikulčius J., 1995, p. 60).

Prisimindami, jog vis dėlto atsakomybės ir pareigingumo vaikai mokosi savo socialinėje aplinkoje ir tai, kad nuo juos supančių suaugusiųjų ir jų autoriteto priklauso, kokios pažiūros, pasaulėžiūra ir atsakomybės normos formuosis vaikų sąmonėje, galime teigti, jog vaikai yra mūsų visuomenės atspindys. Šiame atspindyje mes galime pamatyti ne vaikų, o savo pačių auklėjimo ir švietimo spragas, klaidas.

Šiuolaikinėje visuomenėje dažnai kyla sunkumų bandant rasti pusiausvyrą tarp gebėjimo tinkamai sudrausminti vaiką ir nepažeisti jo teisių. Nebegalima remtis senųjų kartų patirtimi auklėjimo srityje; negalima remtis net krikščioniškuoju auklėjimu, kuris taip pat vaikus auklėti skatina fizinių bausmių pagalba.

Senųjų laikų pedagogiką galima panagrinėti remiantis Stankuvienės I. (2010) straipsniu „Dorinis vaikų auklėjimas šeimoje Griškabūdžio valsčiuje“, kuriame įvardinamos tokios XXa. pirmojoje pusėje egzistavusios vaikų pareigos: gerbti savo motiną ir tėvą (pagarba suprantama ir kaip paklusnumas: doras vaikas – paklusnus vaikas, „tėvai pasakė – šventa“); mylėti Dievą, laikytis jo įsakymų; gražiai sutarti su kitais vaikais, nesipykti, o susipykus susitaikyti; rūpintis jaunesniais, globoti juos; užjausti ir globoti silpnesnius; dirbti namuose, ūkyje (svarbus kasdienis pareigų pasiskirstymas, pagalba namiškiams, „valgį reikia užsidirbti“); laikytis tvarkos prie stalo, taupiai, pagarbiai elgtis su maistu; gerbti svečius; mylėti gyvūnus, puoselėti gamtą. Didžiausia nuodėmė buvo vagystė ir tinginystė, o dorumas tapatinamas su tvarkingumu. Pasak autorės (2010), auklėjime dažniausiai vyravo žodiniai, sakytiniai metodai (patarimai, paaiškinimai, įtikinimai, moralai). Pamokymams didelę įtaką turėjo pasakos. Tačiau vaikai dažnai būdavo baudžiami ir fizinėmis bausmėmis: klupdomi ant žirnių, tampomi už ausų, papešami už plaukų, sprigtu per galvą, rykšte per nuogas blauzdas, pančiu ar diržu. Būdavo ir taip, kad baudavo viešu pasišaipymu, pajuokimu, vaikai dažnai gaudavo barti. Labai svarbiu laikytas tėvų

pavyzdys: „Liaudies pedagogikos normos įpareigojo suaugusiuosius rodyti tik deramą, doroviškai patrauklų pavyzdį.“ (Stankuvienė I., 2010, p. 23). Analizuojant senųjų laikų auklėjimą galima rasti ir vaikų teisių pažeidimų: XX a. pradžioje mergaitės net nebuvo leidžiamos mokytis, nes moters pareiga buvo tvarkytis namuose. Taip pat pažeidžiama vaikų teisė žaisti, kadangi kiek paaugę vaikai jau turėjo daug darbų namuose ir žaidimams beturėdavo mažai laiko. Be abejo, pažeidžiama teisė būti nemušamam, teisė į savo garbę ir orumą. Tačiau, analizuojant Stankuvienės I. (2010) straipsnį ir jame aprašomų respondentų prisiminimus apie savo vaikystę, galima daryti prielaidą, jog vaikai buvo labai pareigingi ir retai kuris išdrįsdavo piktybiškai nevykdyti savo pareigų ar elgtis netinkamai.

Šiandien, kai vaiko teisės yra ginamos tarptautiniu ir valstybiniu mastu, o tėvai yra skatinami auginti atsakingai (t.y. nenaudojant smurto), kyla klausimas, kaip, nenaudojant bauginimo, priversti vaiką elgtis deramai?

Šiame skyriuje aptariama, kokios vaikų pareigos ir atsakomybės ir kokiuose Lietuvos dokumentuose yra reglamentuojamos, aprašoma, kaip ugdyti vaiko atsakingą požiūrį į pareigas namuose ir mokykloje, analizuojamas vaikų požiūris į pareigas tėvų ir pedagogų akimis.

2.1. Vaiko pareigos oficialiuose Lietuvos dokumentuose

Tokiuose dokumentuose, kaip Vaiko teisių deklaracija, konvencija, Vaiko teisių pagrindų įstatymas, civilinio kodekso trečioji knyga, labai aiškiai apibrėžtos tėvų pareigos vaikams (svarbiausios jų yra: tinkama jo priežiūra ir auklėjimas, išlaikymas, gerų gyvenimo sąlygų sudarymas, vaiko nuomonės gerbimas, išklašymas ir pan.). Tačiau auginant ir auklėjant vaikus, tėvams dažnai kyla klausimas, kokių pareigų jie gali reikalauti iš savo vaikų, todėl aktualu, kur galima rasti informacijos apie vaiko pareigas ir asmeninę atsakomybę.

Vaikų atsakomybę ir pareigas numatantys dokumentai pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė

Vaiko pareigas ir atsakomybę numatantys teisiniai dokumentai

Dokumentas	Straipsnis	Pareiga/atsakomybė
LR Konstitucija	38 str.	Vaikų pareiga – gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą.
	41 str.	Asmenims iki 16 metų mokslas yra privalomas.
LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas	48 str. Pagrindinės vaiko pareigos ir jų atsakomybės ugdymas	Vaikas privalo: 1. Gerbti savo tėvus, kitus šeimos narius, globoti juos ir padėti paramos reikalingiems šeimos nariams; 2. Gerbti pedagogus, kitus suaugusiuosius ir vaikus, nepažeisti jų teisių ir teisėtą

		interesu; 3. Laikytis priimtinių elgesio normų; 4. Gerbti ir tausoti kultūros ir istorijos vertybes, gamtą, privačią ir visuomenės nuosavybę.
Civilinis kodeksas	3 kn. 162 str. Vaikų pareigos. 3 kn. 205 str. Pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti savo tėvus 3 kn. 236 str. Pilnamečio brolio (sesers) pareiga išlaikyti nepilnametį brolių (seserį).	Vaikai turi gerbti savo tėvus ir atlikti savo pareigas. Pilnamečiai vaikai privalo išlaikyti savo nedarbingus ir paramos reikalingus tėvus ir jais rūpintis. Pilnametis brolis (sesuo), turintis galimybę, privalo išlaikyti paramos reikalingą nepilnametį brolių (seserį), neturintį tėvų, arba negalintį gauti jų išlaikymo.
Administracinių teisės pažeidimų kodeksas	13 str. Nepilnamečių atsakomybė. 178 str. Alkoholinių gėrimų gėrimas viešose vietose arba girtu pasirodymas viešose vietose. 175 str. Nepilnamečių padarytas chuliganizmas. 183 str. Viešosios rimties trikdymas.	Nepilnametis nuo 16 iki 18 metų taikomos bendros administracinių teisės pažeidimų nuostatos su ypatumais, numatytais 21¹, 24, 37¹, 281, 313, 314 straipsniuose. Už nepilnamečių nuo 14 iki 16 metų padarytus pažeidimus atsakomybėn patraukiami jo tėvai arba globėjai. Girtų nepilnamečių iki 16 metų pasirodymas arba gėrimas viešose vietose užtraukia baudą tėvams arba globėjams nuo 50 iki 100 Lt. Nedidelis chuliganizmas, taip pat tyčinis suaugusiųjų garbės ir orumo žeminimas užtraukia baudą tėvams nuo 50 iki 100 Lt. Pažeidimai padaryti nepilnamečio nuo 14 iki 16 metų užtraukia įspėjimą tėvams arba globėjams iki 300 Lt.
Baudžiamasis kodeksas	13 str. Amžius, nuo kurio asmuo atsako pagal baudžiamuosius įstatymus.	1. Pagal šį kodeksą atsako asmuo, kuriam iki nusikaltimo padarymo buvo suėję 16 metų, o šio str. 2 dalyje numatytais atvejais (nužudymas, išžaginimas, plėšimas, turto prievartavimas ar sunaikinimas ir kt.) – nuo 14 metų.
LR Švietimo įstatymas	46 str. Mokinio teisės ir pareigos.	2. Mokinys privalo: 1) laikytis visų mokymosi sutarties sąlygų, mokyklos tvarką reglamentuojančių reikalavimų; 2) stropiai mokytis, gerbti mokytojus ir kitus m-klos bendruomenės narius; 3) mokytis pagal privalomojo švietimo

		programas iki 16 metų.
--	--	------------------------

Iš 1 lentelėje pateiktų duomenų galima matyti, jog vaiko pareigose akcentuojama pagarba kitam žmogui, jo teisių paisymas. Vaiko pareigos juose nusakomos plačiąją prasme, neišskiriamos tikslios elgesio normos. Analizuojant vaiko atsakomybę (ją rasime kodeksų straipsniuose), galime matyti, jog už mažamečių atliktus pažeidimus ir nusikaltimus įstatymų nustatyta tvarka atsako jo tėvai arba teisėti globėjai. Būtent čia atsiskleidžia tėvų atsakomybė už jų vaiko poelgius. Nepilnamečiams nuo 16 metų už jų padarytus nusižengimus taikomos specifinės (atsižvelgiant į vaiko amžių) auklėjamosios priemonės, kurios yra numatytos administracinių teisės pažeidimų ir baudžiamajame kodekse. Civiliniame kodekse numatyti įstatymai numato vaikų atsakomybę rūpintis savo tėvais ir broliais bei seserimis, kai jiems sueina 18 metų ir tik 3 knygos 162 straipsnis numato vaiko pareigą gerbti savo tėvus ir atlikti savo pareigas. Kadangi visi teisės aktai yra tarpusavyje susiję, galima daryti išvadą, kad civiliniame kodekse kalbama apie pareigų, numatytų LR Konstitucijoje ir LR švietimo įstatyme laikymąsi.

Detalų vaiko, kaip mokinio pareigų sąrašą galima rasti visų mokyklų nuostatose. Kad vaikai jas geriau prisimintų, jos dažnai yra spausdinamos mokinių pasiekimų knygelėse. Dažniausiai mokyklos nuostatose pateikiamos tokios (arba panašios) vaikų pareigos (Daugų Vlodo Mirono vidurinės mokyklos nuostatai, 2006):

1. Lankyti mokyklą ir mokytis iki 16 metų.
2. Gerbti, tausoti gimtąją ir kitų tautų kalbą, kultūros ir istorijos vertybes.
3. Dalyvauti mokykloje organizuojamuose testuose, pasiekimų patikrinimuose, kontrolinių darbų rašymuose.
4. Gerbti mokytojus, kitus mokyklos darbuotojus, vykdyti jų teisėtus nurodymus ir nepažeisti jų teisių bei teisėtų interesų.
5. Gerbti ir tausoti, mokyklos turtą, gamtą, visuomenės ir privačią nuosavybę.
6. Gerbti kitų žmonių teises į minties ir žodžio laisvę, tikėjimą.
7. Laikytis higienos normų reikalavimų. Į mokyklą ateiti tvarkingais ir švariais drabužiais bei tinkama avalyne, nedėvėti patalpose viršutinių drabužių – paltų, striukių, kepurų. Sportinę aprangą dėvėti tik kūno kultūros metu.
8. Įvykus nelaimingam atsitikimui ar pastebėjus kitus mokyklos vidaus tvarkos taisyklių pažeidimus apie tai pranešti klasės auklėtojui, mokytojams ar kitiems mokyklos darbuotojams.
9. Gerbti ir nepažeisti kitų mokinių teisės į asmens laisvę ir neliečiamybę. Naudoti fizinę jėgą, prasivardžiuoti, erzinti, atiminėti daiktus, stumdyti ar kitaip tyčiotis iš kitų mokinių yra draudžiama.

10. Mokykloje laikytis nurodyto pamokų tvarkaraščio. Be pateisinamos priežasties vėluoti ar praleisti pamokas yra draudžiama. Visi mokiniai, praleidę pamokas turi pristatyti gydančio gydytojo ar tėvų pažymas, kuriose turi būti nurodyta nedalyvavimo ar vėlavimo į pamokas data ir priežastis.

11. Mokiniai privalo turėti visas darbui pamokose reikalingas priemones.

12. Mokinys privalo turėti tvarkingus sąsiuvinius. Viršeliai turi būti užrašyti laikantis vienodų reikalavimų, o sąsiuvinio turinys turi atitikti nurodytą antraštėje dalyką, vadovėliai tvarkingai aplenkti ir švarūs.

13. Pamokų metu laikytis rimties, netrukdyti dirbti mokytojams, kitiems mokiniams. Naudotis mobiliojo ryšio telefonais pamokų metu ar be mokytojo leidimo pasišalinti iš pamokos yra draudžiama.

14. Pamokų metu turėti pažymių knygelę ir ją pateikti mokytojui paprašius.

15. Kūno kultūros pamokų metu ir sportinių užsiėmimų metu sporto salėje būti tik su sportiniais bateliais bei sportine apranga. Atleisti nuo pamokos mokiniai privalo stebėti pamoką iki galo.

16. Neparuošęs namų darbų, mokinys apie tai turi pasisakyti mokytojui prieš prasidedant pamokai.

17. Į mokyklą draudžiama nešti sprogstamąsias ir pirotechnikos, lengvai užsidegančias medžiagas bei kitus daiktus, galinčius sukelti kitų asmenų pavojų sveikatai. Tokie daiktai paimami ir perduodami tėvams.

18. Pertraukų ir popamokinių renginių metu netriukšmauti, vykdyti budinčių mokinių, mokytojų ar kitų mokyklos darbuotojų nurodymus.

19. Mokiniai privalo rūpintis asmeninių daiktų sauga, nepalikti jų klasėse, kabinetuose ar kitose patalpose be priežiūros.

20. Rastus pamestus daiktus mokiniai privalo perduoti mokyklos budinčiajam.

21. Budintys mokiniai privalo laikytis budėjimo taisyklių.

22. Draudžiama žaisti azartinius žaidimus, vartoti necenzūrinius ir kitus asmenį įžeidžiančius žodžius, vartoti alkoholį, rūkyti ir vartoti kitas narkotines psichiką veikiančias medžiagas.

23. Mokinys privalo laikytis kitų mokyklos vidaus tvarką reglamentuojančių dokumentų reikalavimų.

Apibendrinant išvardintas vaiko, kaip mokinio pareigas, galime išskirti tokius būdo bruožus, kurie yra skatinami mokykloje: atsakingumas, pagarba, tolerancija, stropumas, darbštumas, sąžiningumas.

Kadangi oficialiuose valstybės dokumentuose vaikų pareigos nėra konkrečios ir išplėtos, galima teigti, kad yra paliekama laisvė tiksliai vaikų pareigas ir įsipareigojimus nustatyti mokyklai ir tėvams atsižvelgiant į atitinkamų pareigų poreikius kasdieniniame gyvenime. Todėl labai svarbu, kad nustatydami vaikų pareigas suaugusieji paaiškintų vaikų teisių ir atsižvelgtų į vaikų amžiaus tarpsnį suvokdami, kad iš šešiamečio nėra sąžininga reikalauti tiek pat, kiek iš šešiolikmečio. Lyginant oficialių dokumentų duomenis ir pavyzdžiu pateiktos mokyklos pareigų sąrašą, dar kartą galima patvirtinti, jog vaiko pareigingumo ugdymas vyksta artimiausioje jo socialinėje erdvėje, kur jis sąveikauja su kitais žmonėmis ir atsakomybę ugdosi remdamasis suaugusiųjų pavyzdžiu ir savo asmenine patirtimi.

2.2. Visuomenės požiūris į vaiko pareigas

Šiandien mes jau galime išgirsti vaiką sakant „aš turiu tokią teisę“, arba „tu neturi teisės su manim šitaip elgtis“. Vaikai ne tik žino, jog turi teisių: jie vis dažniau išdrįsta jas priminti suaugusiesiems. Tai reiškia, jog didžioji dalis Lietuvos vaikų supranta, jog jie yra pilnaverčiai piliečiai su savo teisėmis ir laisvėmis. Tačiau vis dažniau iškyla klausimas, ar jie lygiai taip pat žino ir savo pareigas, ar yra linkę atsakingai jas vykdyti? Ar nėra taip, jog vaikai naudojasi savo teisėmis laisvai reikšti mintis ir turiningai leisti laisvalaikį pamiršdami pareigą gerbti tėvus ir kitus aplinkinius žmones, mokytis? Šie klausimai ir abejonės kyla iš žiniasklaidoje aptarinėjamų atvejų, kuomet paaugliai žiauriai smurtauja bei tyčiojasi iš savo bendraamžių, konfliktuoja su mokytojais, niokoja valstybės turtą, kapines. O klausimas kyla toks: „kas kaltas dėl tokio vaikų elgesio?“.

Alytaus apskrities portale Alytausgidas.lt (2009) publikuotame straipsnyje „Vaikai ir suaugusieji klaidžioja teisių ir pareigų labirintuose“ mokytoja pasakoja pastebėjusi, jog vaikams suteikiama per daug teisių, jie tampa vis įžūlesni, beveik nereaguoja į prašymus. Anot mokytojos, vaikai naudojasi sąvoka „mano teisė“, tik neaišku, ar jie supranta šių žodžių tikrąją reikšmę. Pedagogė teigia pastebinti, jog daugėja vaikų, kurie rodo nepagarbą suaugusiesiems, provokuoja mokytojus ir tėvus. Straipsniuose taip pat analizuojama, kas nutiks, kai seimas pritars pataisoms, kuriomis siekiama uždrausti bet kokią smurtą prieš vaikus. Aprašomos įvairios nuomonės ir nuogastavimai, jog vaikai naudosis savo teisėmis nevykdydami pareigų, kadangi tėvai ir mokytojai negalės jų priversti, vaikai galės pasiskusti vaiko teisių tarnybai, jei tik suaugusieji panaudos kokio nors pobūdžio smurtą, siekdami jį sudrausminti. Į tai galime pažvelgti keliais aspektais: argi mokytojas ar tėvas, supažindindamas vaiką su jo teisėmis, nepabrėžia jo pareigų? Jei viskas yra taip, kaip turi būti, tuomet kodėl vaikai vis geriau žino savo teises, bet dažnai pamiršta savo pareigas ir atsakomybę už savo poelgius? Ar vaiko individuali

atsakomybė būtinai priklauso nuo jo asmeninių gebėjimų ir pasiekimų, nuo jo socialinės padėties, o gal paprasčiausiai vaikai yra klaidingai, netinkamai informuojami? Ar gali būti taip, jog vaikui jo teisės yra gražiai išaiškinamos, o pareigos brukamos kartu su priekaištu dėl netinkamo elgesio ir būtent todėl vaikas jas atmeta, bandydamas įrodyti, jog tiki esąs laisvas žmogus. Ir galiausiai, gal suaugusieji reikalauja iš vaikų vykdyti savo pareigas, kai tuo tarpu patys neskuba būti pavyzdiniais pareigingi: juk pagrindinis mokytojas vaikui yra suaugusysis – jo autoritetas.

Mačiulaitis A. (2006), buvęs mokytojas ir mokyklos vedėjas straipsnyje „Vaikų teisės, o pareigos?“ (XXIamžius.lt) savo nuomonę dėsto taip: „Šiandien Lietuvoje susidariusi kurioziška padėtis: Prezidentūra, Seimas, Švietimo ministerija ir kitos vaikų teisių gynimo institucijos pabrėžtinai deklaruoja ir gina vaikų teises įstatymais bei instrukcijomis. Tai būtų pagirtina, jei šalia teisių aiškiau akcentuotų ir pareigas. Deja, tuose įstatymuose ir instrukcijose pasigendame ryškesnių užuominų apie pareigas“. Pedagogas yra įsitikinęs, jog šiais laikais vaikai paprasčiausiai yra „permylėti“, o atsakomybę už tai, jog jie pernelyg naudojasi savo teisėmis ir vengia pareigų, turėtų prisiimti suaugusieji. Jis primena tokias problemas, kaip vaikų laisvalaikio užimtumas, jog būtina didinti vaikų užimtumą tokiomis veiklomis, kaip sportas ir įvairios kūrybinės veiklos, būtinybę užkirsti kelią komercinės televizijos ir bulvarinės spaudos akcentuojamam žiaurumui ir nuogybėms. Ir galiausiai, „Teisės, protingai derinamos su pareigomis, ugdo atkaklius, valingus ir ištvermingus piliečius, o ne ištižėlius“ (Mačiulaitis, 2006).

Apibendrinant galima teigti, jog vaikų pareigingumo problema visuomenėje yra aktuali ir šis klausimas aptarinėjamas ne tik mokslinėje, bet ir visuomeninėje erdvėje. Žinoma, pedagogai ir psichologai kalba ir apie problemos sprendimo būdus, tokius, kaip pareigų aiškinimas nuo ankstyvosios jaunystės, paskaitas tėvams, tėvų pavyzdį ir panašiai, tačiau suaugusieji dažnai linkę skųstis blogu vaikų elgesiu ir retai susimąsto, ar jie patys yra tinkamas pavyzdys vaikui.

2.3. Vaiko atsakingo požiūrio į pareigas ugdymas namuose ir mokykloje

2.3.1. Atsakingo požiūrio į pareigas ugdymas namuose

Internetiniame portale, skirtame tėveliams mama.lt publikuojamame straipsnyje „Vaikų pareigos namuose: nebūtinai per prievartą!“ (Barzdaitienė L., 2008) akcentuojama, kad ugdyti pareigos jausmą niekada nėra per vėlu, tačiau geriau tai pradėti daryti jau ankstyvoje vaikystėje. Vaikas turi suprasti, kad pareiga nėra prievolė, o šeimos gyvenimo dalis (Barzdaitienė, 2008). Pritariant autorei, derėtų pabrėžti, jog negalima vaiko kritikuoti už nepavykusį atlikti darbą,

reikia leisti vaikui kartu su tėvais priimti vieną ar kitą sprendimą, kad vaikas šeimoje jaustųsi svarbus ir pilnavertis. Svarbu ir tai, kad skiriant pareigas namuose, būtų atsižvelgta į tai, ką vaikas labiau mėgsta daryti, kada jam yra geriausia nuotaika padėti namuose. Derėtų atsižvelgti į vaiko asmeninius būdo bruožus – taip bus lengviau pasiekti, jog vaikui pareigos namuose būtų ne našta, o natūralus procesas. Internetiniame portale supermama.lt galima rasti straipsnį (Vaiko pareigos namuose, 2006), padėsiantį tėvams ugdyti vaiko pareigingumo jausmą atsižvelgiant į jo amžiaus tarpsnį nuo trimečio vaiko iki aukštesniųjų klasių paauglio. Taip pat nurodyti tokie principai, kuriais remiantis suaugusieji turėtų skirti pareigas savo vaikams (šaltinis remiasi Grunwald B.B., Mcabee H.V. knyga „Guiding the family“, 1999):

- Vaikas gali imti priešintis pareigų vykdymui, jei tėvai pažeidžia jo teises;
- Vaikas turi suprasti, ar jo darbas atliktas gerai. Vertinti atliktą darbą tėvai turi vertinti kartu su vaiku;
- reikia leisti vaikui pasirinkti tokį darbą, kurį jis labiau mėgsta;
- Iš anksto reikia paaiškinti vaikui apie tai, kokios bus pasekmės, jei vaikas neatliks jam paskirto darbo;
- Kartu su vaiku reikia nustatyti realius darbų atlikimo terminus;
- Kartas nuo karto pakeisti užduotis, kad vaikui jo darbai neįknytų;
- Nepamiršti, jog patys esame vaiko pavyzdys, todėl taip pat turime atlikti savo pareigas, jei to tikimės iš vaiko;
- Vertėtų pasitikrinti savo vertinimo kriterijus: gal jie yra pernelyg aukšti;
- Niekada nereikia atlikti darbo už vaiką, jei jis pats gali jį atlikti.

Namų aplinkoje dažniausiai yra mokoma ne tik pareigų, kurios padėtų bendrai tvarkyti šeimos buitį, iš šeimos narių vaikas perima ir požiūrį į žmogaus, kaip piliečio, teisingo ir doro žmogaus pareigas. Čia svarbu ne tai, ką tėvai bandys „įkalti“ vaikui į galvą, bet kaip elgsis patys. Dažnai mes stebimės, kaip vaikas netinkamai elgiasi viešumoje (netausoja valstybės bei kitų žmonių turto, keikiasi, negerbia kitų žmonių poilsio ir triukšmauja viešose vietose ir pan.), tačiau nepastebime, kaip elgiamės patys. Pamąstykime, kokį pareigingumo pavyzdį rodo tėvas, kuris, sakydamas „nesimušk“, „nesityčiok“, pats savo vaiką baudžia diržu. Dar vienas pavyzdys: negerk, nerūkyk – tai sako žmogus, kuris kas vakarą žiūrėdamas krepšinį išgeria mažiausiai butelį alaus ir surūko mažiausiai 10 cigarečių. Arba: elkis tinkamai! – tai sako žmogus, kuris važiuodamas automobiliu dažnai viršija greitį, keikia kitus vairuotojus, nepraleidžia pėsčiųjų, arba vairuoja išgėręs. Į šiuos pavyzdžius galima atsakyti tik tokiu sakiniu: vaikas niekada nesusimąstys apie savo netinkamą elgesį, nereaguos į pamokslus ir pasipiktinimus, jei matys, kad suaugusiajam galima viskas, o vaikui negalima nieko, arba, jei suaugusysis sakys „taip daryti negalima“, o pats taip darys.

2.3.2. Atsakingo požiūrio į pareigas ugdymas mokykloje

Mokykla yra antroji institucija po šeimos, kuri padeda vaikui ugdyti gyvenimiškus įgūdžius. Mokykloje vaikas priklauso mokyklos bendruomenei. Jis yra ne tik klasės, bet ir kitų formalių, arba neformalių grupių narys (jis lanko įvairius būrelius, turi draugų, su kuriais artimai bendrauja). Kiekvienoje bendruomenėje žmonės tarpusavyje sąveikauja. Mokyklai, kaip vienai svarbiausių bendruomenių, kuriai priklauso vaikas, svarbu turėti savo vidaus tvarką, nuostatus, kurių privalo laikytis visi šios bendruomenės nariai. Tam, kad žodis „privalo“ vaikui netaptų našta, arba motyvu maištauti, jis turi tapti savaime suprantamu reiškiniu, o ne „plika taisykle“, kurią primeta suaugusysis. Vaikas turi suprasti savo pareigų reikšmę ir svarbą, turi žinoti, kokias pasekmes turi teigiamas ir neigiamas elgesys, taisyklių paisymas arba nepaisymas. Būtent dėl šių priežasčių vaikų pareigingumas turi būti ugdomas.

Pareigų mokymas visuomet turėtų vykti šalia teisių mokymo. Žmogaus (vaiko) teisių ir pareigų reikia mokyti vienu metu. Vaikas turi suvokti, jog kitas žmogus lygiai taip pat turi teisių, o mūsų visų pareiga – tų teisių nepažeisti. Mokyti galima pamokų metu, įtraukiant pareigų žinojimą, jų ugdymą į mokomuosius dalykus, kaip kad tai galima daryti mokant vaiko teisių. Pamokų metu reikia ugdyti pagarbą žmogui, asmeninę ir kolektyvinę atsakomybę, aiškinti vienybės sampratą ir jos svarbą, ugdyti pagarbą kitoms kultūroms, atskleisti tautų solidarumo sąvoką.

Kalbant apie vaikų pareigingumą, derėtų išskirti vieną labai svarbią sritį, lemiančią pareigingumo ugdymo sėkmę – tai vaiko atsakomybės ugdymas. Pareigos yra glaudžiai susijusios su atsakomybe, nes pareigos ir kyla iš atsakomybės jausmo, kurį vaikai išsiugdo augdami. Demokratinėje visuomenėje egzistuoja laisvo ir atsakingo pasirinkimo sąvoka (Pocevičienė R., 2007). Atsakomybė skatina žmogų dar prieš atliekant kokį nors veiksmą suvokti, kokios bus to veiksmo pasekmės. Žmogus taip pat suvokia ir tai, kad vienaip ar kitaip turės atsakyti už netinkamus savo poelgius. Taigi, atsakingumo vystymas ir siekis ugdyti vaiką taip, kad jis kuo anksčiau ir kuo geriau suvoktų savo veiksmų pasekmes, yra labai svarbus klausimas formuojant mokyklos ugdymo tikslus. Pasak Pocevičienės (2007), šiandien atsakingumą tikslinga būtų traktuoti kaip asmenybės savybę, pasireiškiančią ne tik mokėjimu savarankiškai ir laisva valia priimti sprendimus, kurie labiausiai atitiktų dorovines vertybes, duotą situaciją ir asmens mokėjimus, bet ir ryžtu bei mokėjimu įgyvendinti priimtą sprendimą. O tam reikia valios ir įvairių mokėjimų, kurie gali būti pradėti ugdyti jau ankstyvojoje vaikystėje. Remiantis šia atsakomybės sąvoka galima teigti, jog vaikas gali išmokti gerbti bendraamžius, suaugusiuosius bei teisingai vertinti tinkamą ar netinkamą savo, bei kitų elgesį padedamas

pedagogų. Tokiu atveju labai svarbu, kad jis turėtų galimybę savarankiškai rinktis ir spręsti, kad tai taptų išugdytu gebėjimu, atėjusių per patirtį.

Kadangi vaiko atsakomybę ir pareigingumą galima lavinti leidžiant jam patirti įvairias situacijas ir bandant savarankiškai priimti sprendimus, šis lavinimas turi būti integruojamas į visus mokomuosius dalykus mokykloje. Pocevičienės R. atliktas tyrimas (Socialinis ugdymas: vaiko ir šeimos teisių apsauga, 2007) atskleidžia, jog, mokytojų nuomone, palankiausios sąlygos ugdyti atsakingumą yra lietuvių kalbos, matematikos ir pasaulio pažinimo pamokose. Tačiau tas pats tyrimas parodo ir tai, jog nėra kokio nors vieno mokomojo dalyko, kuriame būtų palankiausios sąlygos ugdyti savarankiškumą ir atsakingumą; palankios sąlygos priklauso nuo mokytojų gebėjimo pritaikyti tokius ugdymo metodus, kurie bet kuriame mokomajame dalyke suteiktų vaikams galimybę patiems spręsti ir rinktis. „Galimybė ugdyti atsakingumą per visų dalykų pamokas yra netgi ir priimtinesnė, nes kryptingai veikiant visame ugdymo procese galima pasiekti geresnių ir kokybiškesnių rezultatų“ (Pocevičienė, 2007, p.108).

Remdamasi tyrimų rezultatais ir mokslininkų idėjomis, Pocevičienė (2007, p.110) išskiria tokias ugdymui ir raiškai palankias aplinkos sąlygas:

- aplinkos, kupinos tarpusavio supratimo, lygiateisiškumo, pagarbos, pasitikėjimo ir besąlygiško priėmimo, sukūrimas;
- aplinkos, kai vaikas visoje savo veikloje jaučiasi žmogumi ir kiekvienąsyk gali įsisąmoninti save, savarankiškai apsispręsti, ką ir kaip toliau daryti, jaustis atsakingam dėl savo pasirinkimo, jaustis reikšmingam ir pan.;
- dorinės bendruomenės klasėje sukūrimas, padedant mokiniams geriau pažinti vienas kitą, mokant gerbti ir rūpintis vienas kitu, ugdant narystės ir atsakingumo už grupę jausmus;
- sąmoningos drausmės kūrimas ir palaikymas;
- turiningos vaikų veiklos organizavimas tarpusavio pagalbos ir bendradarbiavimo pagrindu;
- susidariusių ir sukurtų problemų elgesio pasirinkimo situacijų sudarymas;
- kooperuojamojo mokymo organizavimas;
- kokybiško atlikimo gebėjimo ugdymas;
- ugdomojo turinio panaudojimas;
- mokyklos dorinės kultūros kūrimas ir puoselėjimas;
- mokyklos, šeimos ir visuomenės partnerystės doriniame ugdyme akcentavimas.

Analizuojant šias ugdymui ir raiškai palankias sąlygas, galima rasti nemažai sąsajų su vaiko teisėmis: aukščiau išvardintos sąlygos yra būtinos ir užtikrinant vaiko teises mokykloje.

Tarpusavio supratimas, lygiateisiškumas, pasitikėjimas – tai būtinos sąlygos, kurios leidžia vaikui jaustis pilnaverčiu ir pilnateisiu bendruomenės (klasės) nariu, kur jis yra gerbiamas, suprantamas. Savitarpio pagalba, pagarba, rūpinimasis vienas kitu ir bendradarbiavimas skatina gerbi vienas kito teises, įsipareigoti vienas kito atžvilgiu. Taip atsiranda supratimas, jog kiekvienas bendruomenės narys yra lygiavertis kito atžvilgiu, kad visi turi pareigų tiek kiekvieno bendruomenės nario atskirai, tiek visos grupės atžvilgiu. Čia labai svarbus tiek klasės auklėtojo, tiek mokytojo vaidmuo, taip pat bendras visos mokyklos požiūris (kitaip sakant, mokyklos politika).

Apibendrinant galima pabrėžti: svarbu, kad suaugusieji mokyklos bendruomenės nariai ne tik sudarytų sąlygas vaikams savarankiškai spręsti problemas bei jiems padėtų, bet būtų atsakingumo, pagarbos ir supratimo pavyzdžiu. Svarbu, kad vaikai jaustųsi lygūs ne tik vienas kito atžvilgiu, bet taip pat jaustų, jog mokytojai neišskiria jų iš grupės (pvz., kad nebūtų tokių situacijų, kai vieni mokiniai yra mokytojų numylėtiniai, o kiti atstumtieji). Vaikai suaugusiųjų atžvilgiu turi jaustis lygūs vieni su kitais.

3. VAIKO TEISIŲ IR PAREIGŲ VAIDMENS JO GYVENIME TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodika, organizavimas ir imtis

Tyrimo tikslas: Išsiaiškinti vaikų žinias apie savo teises ir pareigas bei jų svarbą vaikų gyvenime.

Tyrimo metodika. Vaikų žinioms apie savo teises ir pareigas ir jų svarbą vaiko gyvenime nustatyti buvo naudojamas anketinės apklausos metodas. Anketa sudarė 15 klausimų, iš kurių 7 buvo uždaro, o 8 atviro pobūdžio. Anketa sudaryta remiantis mokslinės ir publicistinės literatūros analize, nustatant, kokie veiksniai yra aktualūs šiam tyrimui atlikti, atsižvelgiant į problemas, susijusias su vaiko švietimu apie jo teises ir vaikų pareigingumo problema. Esminis teiginys, kuriuo remtasi sudarant tyrimo instrumentą: vaikai žino savo teises bei jomis naudojasi, o pareigų nežino ir vengia jas vykdyti. Tyrimu siekta patvirtinti arba paneigti šį teiginį. Taip pat išsiaiškinti, ar vaikai žino savo, kaip šeimos nario ir mokinio teises (bei kokias teises būtent jie žino), ar žino bent vieną dokumentą, kuriame jos būtų minimos, taip pat, ar žino savo, kaip šeimos nario ir mokinio pareigas ir įsipareigojimus. Siekiama išsiaiškinti, ar netinkamą elgesį bei smurtą vieni prieš kitus vaikai suvokia, kaip kito žmogaus teisių nesuvokimą ir pareigų nevykdymą. Taip pat, ar jie suvokia suaugusiųjų atsakomybės už vaiko teisių pažeidimus ypatumus ir pareigų nevykdymo pasekmes. Vaikų taip pat prašoma dešimtbalėje skalėje įvertinti, kokią reikšmę jų gyvenime užima teisės ir pareigos.

Tyrimas atliktas nepažeidžiant laisvanoriškumo principo, respondentai supažindinti su apklausos tikslu (t.y. išsiaiškinti, ką vaikai žino apie savo teises ir pareigas). Prieš atliekant tyrimą gautas mokyklos vadovų žodinis sutikimas.

Tyrimo organizavimas. Tyrimas atliktas dviejose Šiaulių pagrindinėse mokyklose (mokyklų vadovai nepageidavo viešai skelbti mokyklų pavadinimų). Tyrimas atliktas iš anksto susitarus su klasės auklėtojomis klasių valandėlių metu. Apklausa truko 10 – 15 minučių, atsižvelgiant į tai, kiek kiekvienam vaikui asmeniškai reikėjo laiko atsakyti į klausimus. Tyrimo

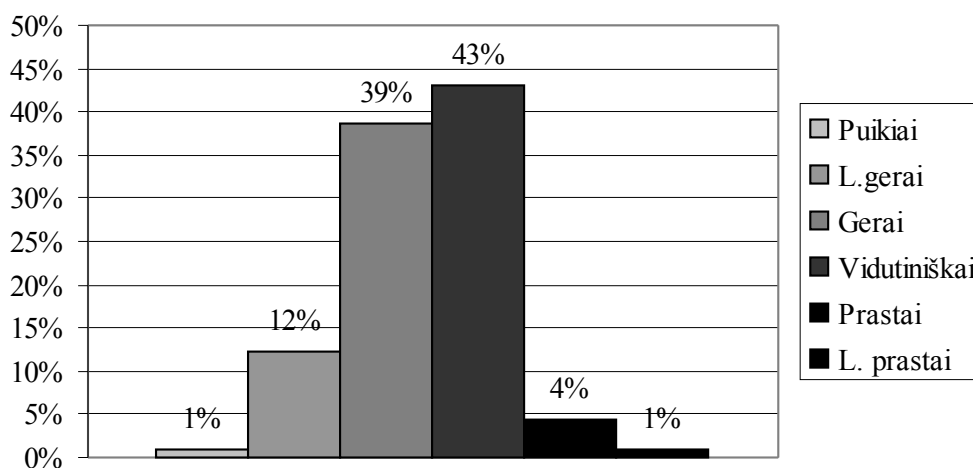
duomenims apdoroti naudojamas Mc Excell statistinių duomenų apdorojimo paketas, taip pat atlikta atvirų klausimų kontentinė, lyginamoji analizė. Atliekant tyrimą bei analizuojant gautus duomenis remtasi Bitino B. (1998) ugdymo tyrimų metodologijomis.

Tyrimo imtis: tyrime dalyvavo 114 7-8 klasių įvairaus pažangumo ir socialinės padėties mokinių iš dviejų Šiaulių miesto pagrindinių mokyklų. Tiriamieji pasirinkti atsitiktinės atrankos būdu.

3.2. Tyrimo „7 – 8 klasių mokinių požiūris į vaiko teises ir pareigas“ rezultatai ir jų analizė

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lytį: merginos sudarė 58% (N = 66), o vaikinai – 42% (N = 48) visų respondentų.

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal klasę, kurioje mokosi: 58% (N = 66) apklaustųjų mokosi 7 klasėje, o 42% (N = 48) visų apklaustų mokinių mokosi 8 klasėje.

1 pav. Mokinių mokymosi pasiekimai (N = 114)

1 paveikslas vaizduoja procentinę mokinių mokslo pasiekimų išraišką. Tyrimo duomenys atskleidė tiesioginę mokymosi rezultatų koreliaciją su žiniomis apie savo teises. Dažniausiai puikiai ir labai gerai besimokantys respondentai žinojo savo teises, o respondentai, besimokantys vidutiniškai arba prastai, teises buvo linkę tapatinti su savo pareigomis (t.y. jie manė turį teisę gerai elgtis, klausyti tėvų, nesimušti, nesikeikti, neniokoti mokyklos inventoriaus ir pan.). Šie duomenys leidžia daryti prielaidą, jog prasčiau besimokantys ir mažiau pavyzdzingi vaikai taip dažnai girdi, kokias jie turi pareigas, jog suvokia jas kaip svarbiausią dalyką, kuris apsprendžia jų ir suaugusiųjų bendravimo kokybę. Žinių priklausomybę nuo pažangumo taip pat galima

analizuoti tokiu aspektu: tikėtina, kad vaiko teisių įgyvendinimo raida pasaulyje ir Lietuvoje buvo dėstoma istorijos ar politologijos pamokų metu kaip mokymosi medžiaga. Dažnai daugiau pamokų metu išdėstytos medžiagos įsimena tik maža dalis mokinių, dažniausiai tai būna geriau besimokantys mokiniai. Taip pat yra žinoma, jog tik nedidelė dalis to, ką mokiniai išgirta pamokos metu, išlieka atmintyje. Dėl to galima daryti prielaidą, jog mokant vaikus jų teisių buvo naudojami netinkami metodai. Patvirtinant šią prielaidą galima remtis Shiman D.A. teiginiu: „<...> švietimas apie žmogaus teises geriausiai paruošia moksleivį aktyvaus piliečio gyvenimui demokratinėje visuomenėje, jei taikomas veiksmingas mokymosi būdas“ (Žmogaus teisių mokymas: pamokos klasėje bet kurio amžiaus grupei, p. 1). Anot autoriaus, sutelkdami dėmesį į akademiškumą, mokytojai atima iš mokinio galimybę per savo asmeninį patyrimą ir logiškus veiksmus įgyti asmeninius įsitikinimus.

2 lentelė

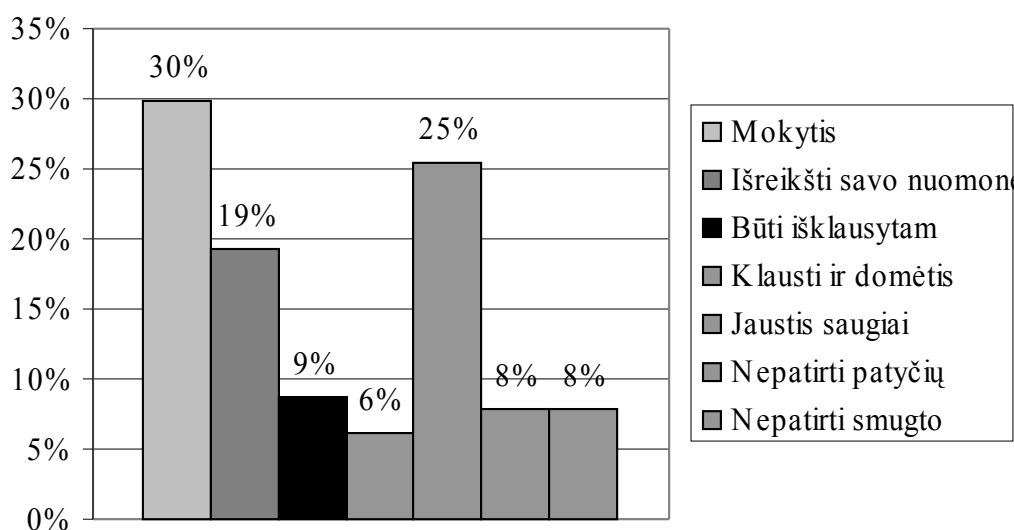
Mokinių įvardintų teisių, pareigų ir įsipareigojimų skaitinė išraiška (N = 114)

Žino teisių			Žino pareigų		
Teisių skaičius	Namuose	Mokykloje	Pareigų skaičius	Namuose	Mokykloje
1	16,7%	10,5%	1	11%	7%
2	13%	14,9%	2	34%	16,7%
3	10,5%	11,4%	3	24%	15,8%
4	3,5%	11,4%	4	11%	22,8%
5	7%	10,5%	5	10%	34,2%
nežino	49,1%	41,2%	nežino	10%	3,5%

Iš respondentų atsakymų, pateiktų 2 lentelėje galime matyti, jog net 41,2% apklaustų 7 ir 8 klasių moksleivių vis dar nežino savo teisių ir negalėjo įvardinti nei vienos savo teisės, kurią jie turi ir gali naudotis mokykloje ir tik 10.5% apklaustųjų parašė penkias savo teises mokykloje (4 pav.). Dažniausiai įvardijamos teisės buvo: teisė mokytis, būti gerbiamam ir nemušamam, reikšti savo nuomonę, jaustis saugiai. Tarp nežinančiųjų savo teisių buvo ir tie, kurie vietoj teisių įvardijo savo pareigas. 41% visų apklaustųjų vietoje savo teisių įrašė pareigas, kurias jie privalo vykdyti mokykloje. Duomenys leidžia daryti prielaidą, kad mokykloje nėra akcentuojamos vaikų teisės, o pareigos yra kartojamos dažnai, todėl vaikai jas gerai prisimena. Įdomu yra tai, jog mokiniai nėra supažindinti ir su pačiomis teisių ir pareigų sąvokomis, kadangi didžioji dalis respondentų jų neskiria. Galima atkreipti dėmesį ir į tai, kad dauguma respondentų žino, jog mokykloje turi teisę, kaip jie patys įvardijo: „būti be patyčių“ ir smurto. Kadangi yra žinoma, jog daugumoje Lietuvos mokyklų jau keli metai vyksta įvairūs projektai prieš smurtą ir patyčias mokykloje, nenuostabu, kad vaikai jau suvokia, jog turi teisę joje nepatirti psichologinio ar

fizinio smurto. Galiausiai galima daryti tokią išvadą: vaikai žino tai, apie ką girdi kalbant – taigi, žinotų daugiau, jei apie tai būtų kalbama.

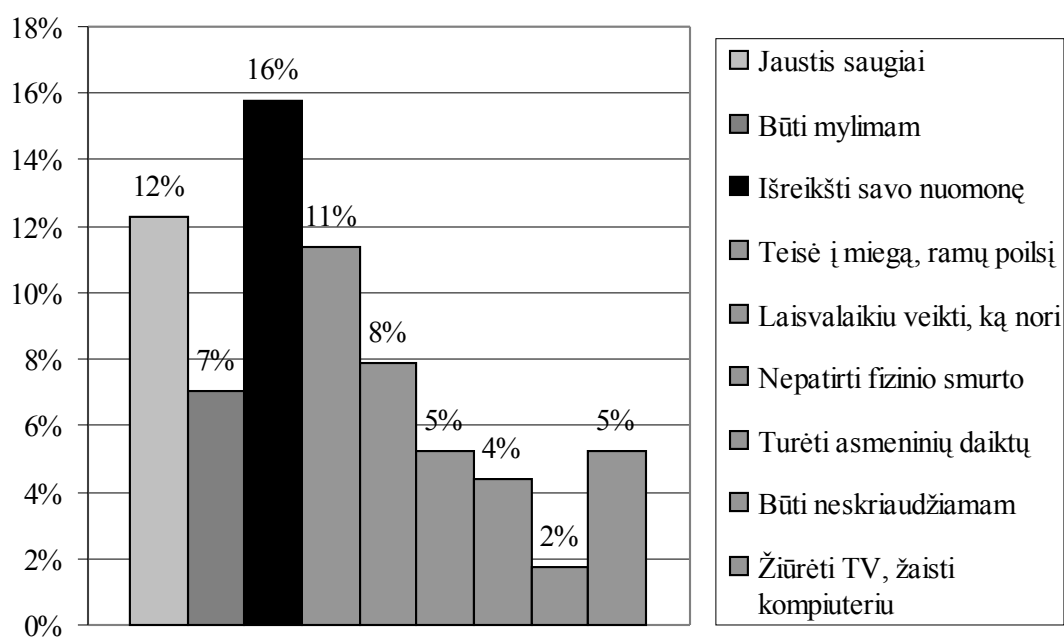
Tyrimo duomenys taip pat atskleidžia, jog 49,1% mokinių nežino, kokias teises turi namuose (2 lentelė). Kaip ir mokykloje, didžioji dalis respondentų teises namuose yra linkę tapatinti su savo pareigomis (t.y. taip pat mano turį teisę gerai elgtis, gerbti tėvus, neskriausti šeimos narių ir pan.). Teises su pareigomis namuose tapatina net 38% visų apklaustų mokinių. Šie duomenys vėlgi leidžia daryti prielaidą, jog vaikai ir namuose dažniau girdi, ką jie privalo daryti, kokias pareigas turi, jie nėra tinkamai supažindinti su tuo, ką jie daryti gali, t.y. turi tokią teisę. 16,7% apklaustų vaikų, galėjo įvardinti tik vieną teisę, kurią žino turintys namuose ir tik 3,5% respondentų įvardijo penkias teises (tiek, kiek buvo prašoma įvardinti). Analizuojant tyrimo duomenis mokinių pareigų žinojimo atžvilgiu, matomi gana dideli kontrastai tarp žinių apie teises ir pareigas: nė vienos savo teisės mokykloje nesugebėjo įvardinti 41,2% mokinių, o savo pareigų nežino tik 3,5% mokinių. 3, 4 ir 5 teises kartu sudėjus parašė 27% , o pareigas kartu sudėjus – net 72,8% apklaustųjų. Šie duomenys dar kartą patvirtina, jog vaikai kur kas geriau žino savo pareigas, nei teises mokykloje. Kalbant apie mokinių pareigas namuose, reikėtų pabrėžti, jog dauguma respondentų įvardijo ne tik pareigas plačiąja prasme (tokias, kaip gerbti tėvus bei kitus šeimos narius ar pan.), bet ir išipareigojimus, kuriuos turi namuose (darbus, kurie numatyti kiekvienos šeimos namų ūkyje, pvz., kambarių tvarkymas, šuns vedimas į lauką ir pan.). Daugiausiai respondentų įvardijo (2 lentelė), jog turi 2, 3 pareigas (ar išipareigojimus) namuose – 34% ir 24% ir tik 10% apklaustųjų nežino savo pareigų (ir išipareigojimų) namuose.

2 pav. Mokinių teisės mokykloje (N = 114)

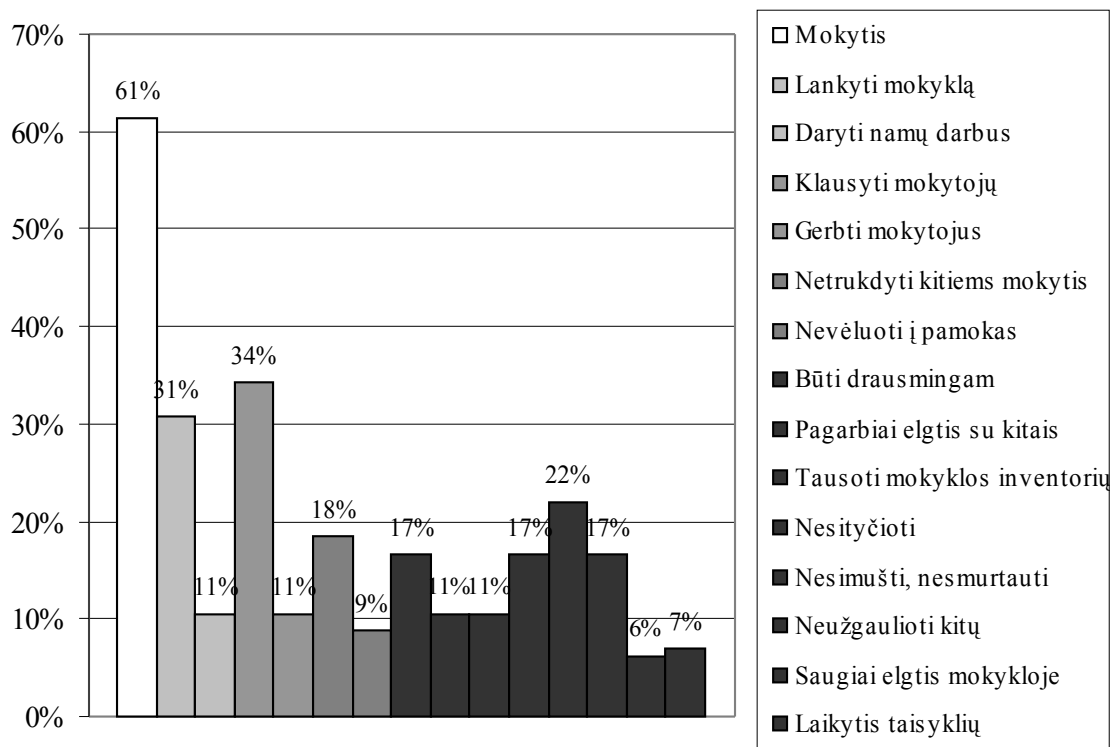
Analizuojant tyrimo duomenis apie tai, kokias teises vaikai mano turintys mokykloje, išryškėjo teisė mokytis, kurią įvardijo daugiausiai – 30% mokinių (2 pav.). Ši teisė yra numatyta ir Vaiko teisių Deklaracijos 7 principe (3 priedas). Tačiau sudėtinga nuspręsti, ar vaikai tikrai suvokia turintys šią teisę, ar vėlgi ją tapatina su pareiga. Teisė mokykloje jaustis saugiai, nepatirti smurto ir patyčių taip pat yra gana aktuali ir žinoma. Tai gali įtakoti įvairių programų prieš smurtą mokyklose plėtra, tokių, kaip „Be patyčių“, „Nustok tyčiotis“, „Olweus“ ir kt., kurių metu mokyklose akcentuojama vaikų teisė nepatirti smurto ir jaustis saugiai, taip pat pareigą neskriausti kitų. Vaikams taip pat svarbu ir jie žino turį teisę būti išklaustyti, išreikšti savo nuomonę, klausti ir domėtis. Šios teisės aktualumas gali būti grindžiamas psichologiniu aspektu – nuomonės reiškimas, noras pasisakyti yra viena svarbiausių veiksmų savojo Aš suvokime. Kalbėdami apie savo norus, jausmus, reikšdami mintis žmonės gali geriau juos suvokti ir tuo pačiu pasitikrinti, ką apie jų vidinį Aš mano aplinkiniai (Antininė D., 2002). „Savistaba mes gauname tik dalį informacijos apie save. Didele dalimi savęs pažinimą įtakoja aplinkiniai“ (Antininė D., 2002, p. 37). Teisė laisvai reikšti nuomonę, ir jog į ją būtų atsižvelgta, taip pat teisė būti išklaustam yra numatyta ir Vaiko teisių deklaracijoje.

Prisiminus, jog pagrindinis vaikų šaltinis apie teises yra mokykla (7 pav.), galima daryti prielaidą, jog būtent šioje institucijoje vaikai sužinojo apie savo teises. Ieškant koreliacinio ryšio tarp šio fakto ir duomenų apie tai, jog didelė dalis apklaustųjų negalėjo įvardyti savo teisių, dar kartą galima patvirtinti, jog tikėtina, kad teisių mokykloje mokoma taikant netinkamus metodus. Daugiau duomenų apie respondentų įvardintas teises ir pareigas galima rasti 2 priede.

3 pav. Mokinių teisės namuose (N = 114)

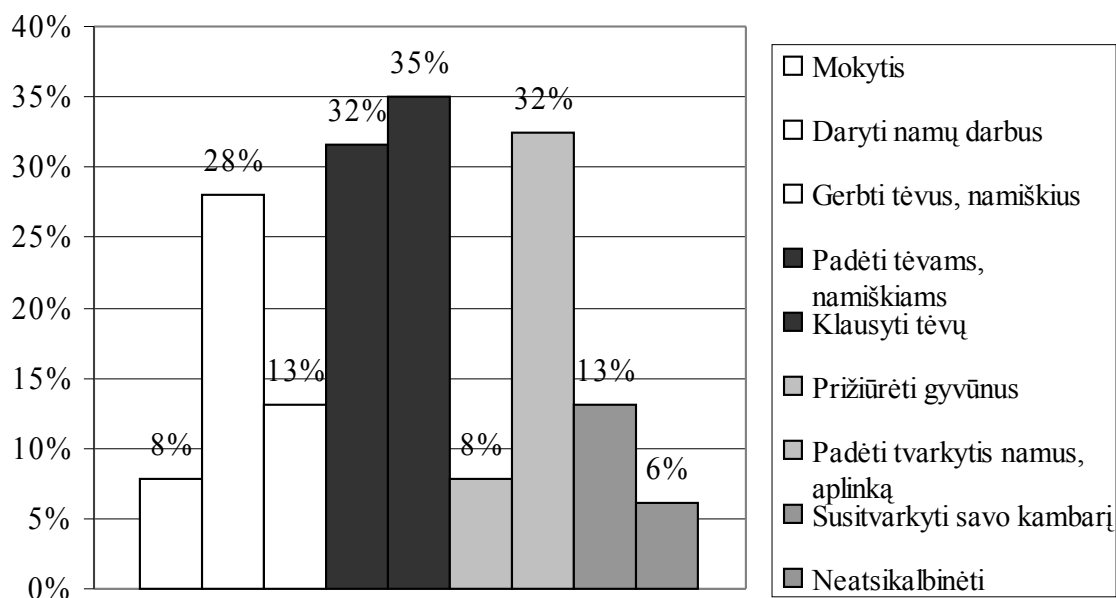
Analizuojant respondentų žinias apie teises, kurias jie turi namuose, labiausiai išryškėjo teisė išreikšti savo nuomonę (16%) (3 pav.). Tyrimo duomenys atskleidė, jog ši teisė namuose yra taip pat aktuali, kaip ir mokykloje. Kerulienės I. (2009) atlikto tyrimo duomenys atskleidė, jog tėvai palaiko vaiko teisę laisvai reikšti nuomonę. To paties tyrimo duomenimis, mažiausiai tėvų gerbia vaiko apsaugos teises. Tuo tarpu mokiniai jaučia turį teisę jaustis saugiai (12%), nepatirti smurto (kartu su teise būti neskriaudžiamam – 10%) ir šios teisės buvo vienos iš dažniausiai minimų. Reikėtų akcentuoti ir tai, jog teisę žaisti įvardijo tik 2% respondentų (2 priedas). Šią teisę dauguma mokslininkų akcentuoja kaip vieną svarbiausių vaikui (Bikulčius J., 1995 ir kt.). Vaiko teisių deklaracijoje taip pat akcentuojama, jog vaikas tam turi turėti visas įmanomas sąlygas. Tačiau menką šios teisės aktualumą, kuri atskleidė tyrimo duomenys, galima motyvuoti vis mažėjančiu žaidimo poreikiu atsižvelgiant į respondentų amžių.

4 pav. Mokinių pareigos mokykloje (N = 114)

Analizuojant mokinių žinias apie savo pareigas namuose ir mokykloje, reikėtų pabrėžti, jog respondentai pareigų (ir įsipareigojimų) įvardijo kur kas daugiau, nei teisių. Žinoma, tai dar neleidžia daryti išvadų, jog vaikai žino mažiau savo teisių. Tyrimo analizė leidžia teigti, kad nepaisant to, jog savo teises įvardijo tik šiek tiek daugiau, nei pusė respondentų, duomenys rodo, jog savo teisių visiškai nežinantys teigia tik 3% apklaustųjų (6 pav.). Daugiausiai respondentų

(61%) įvardijo savo pareigą mokytis. Iš tyrimo rezultatų galima matyti, jog vaikai mokymąsi dažnai supranta ir kaip teisę, ir kaip pareigą: visi įvardinę mokymąsi kaip teisę, taip pat ją įvardino ir kaip pareigą. Derėtų pabrėžti, jog mokiniai puikiai žino ir savo pareigą nesmurtauti, neužgaulioti, nesityčioti iš kitų mokinių (4 pav.). Galima pastebėti, jog šią pareigą vaikai įvardijo dažniau, nei teisę patiems būti neskriaudžiamais: pareigą nesimušti įvardijo 22% apklaustųjų, o teisę nepatirti fizinio smurto mokykloje įvardijo tik 8% mokinių (2 pav.). Tyrimo duomenys taip pat atskleidžia, jog vaikai suvokia turintys pareigą lankyti mokyklą (31%), klausyti mokytojų (34%), juos gerbti (11%). Šie duomenys rodo, kad mokiniai suvokia pareigas, kurios yra numatytos oficialiuose valstybės dokumentuose (LR Konstitucijoje, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme) bei mokyklos nuostatuose.

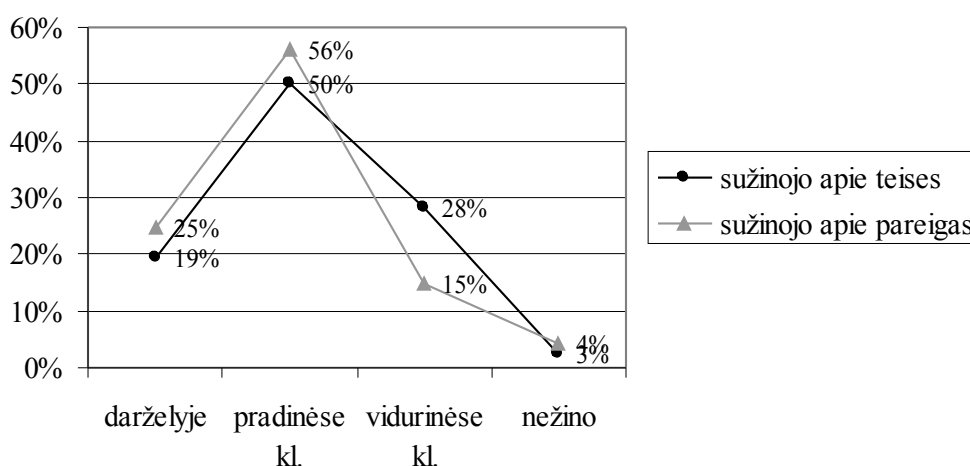

5 pav. **Mokinių pareigos ir įsipareigojimai namuose** (N = 114)

5 paveiksle pateikti duomenys apie vaikų pareigas ir įsipareigojimus namuose. Duomenys rodo, jog didžiausią reikšmę vaikai skiria tokioms savo pareigoms ir įsipareigojimams namuose: daryti namų darbus (28%), padėti tėvams ir namiškiams (32%), padėti tvarkytis namus (32%), o aktualiausia pareiga, mokinių nuomone, yra klausyti tėvų (35%). LR Vaiko teisių pagrindų įstatyme (1996) yra įvardintos tokios pareigos, kaip pagarba tėvams ir kitiems šeimos nariams. Taip pat akivaizdu, kad dauguma vaikų namuose turi įvairių įsipareigojimų, kurie įtraukia juos į dalyvavimą tvarkant šeimos buitį. Kiekvienoje šeimoje įsipareigojimai yra skirtingi, jie priklauso nuo įvairių sąlygų (pvz., jei vaikas gyvena nuosavame name, jis gali turėti įsipareigojimą

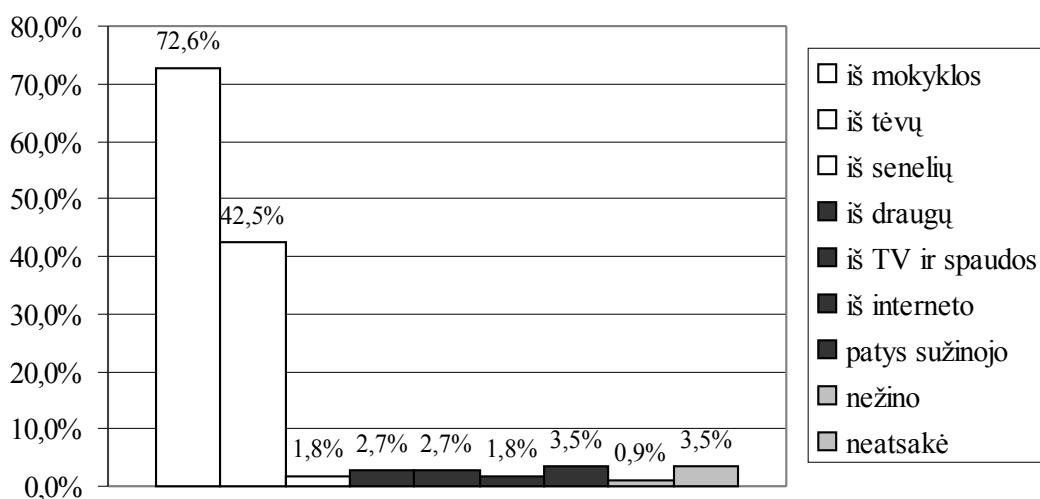
tvarkyti kiemą, jei turi gyvūnų – juos prižiūrėti ir pan.). Įsipareigojimų skaičius namuose taip pat priklauso ir nuo tėvų požiūrio į vaiko auklėjimą, auklėjimo metodus, šeimos narių skaičių ir pan.

Atsižvelgiant į vaikų išvardintas teises ir pareigas tiek namuose, tiek mokykloje, jų įvairovę ir aktualumą vaikų gyvenime (2, 3, 4 ir 5 paveikslai ir 3 priedas), galima konstatuoti faktą, jog visuomenės nuomonė, jog vaikai šiais laikais nežino savo pareigų, nepasitvirtina.

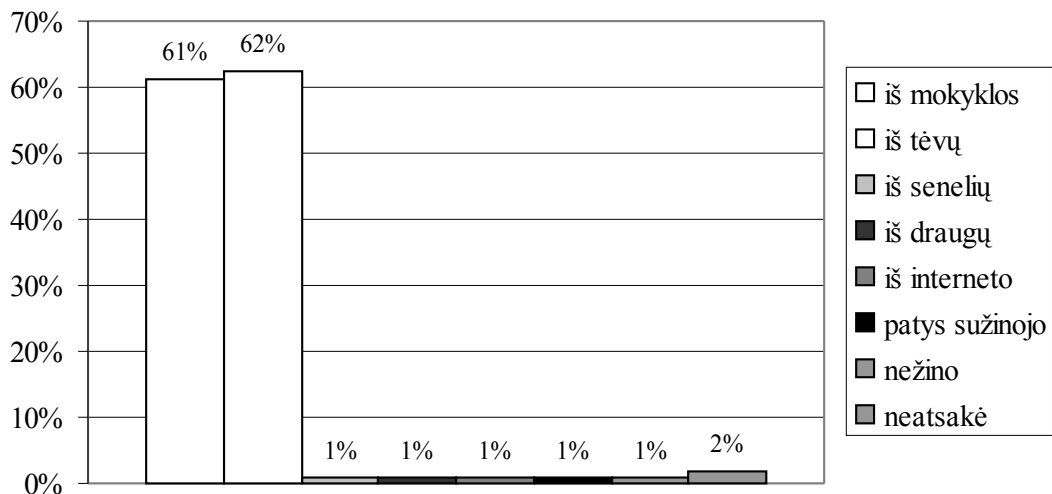
6 pav. Mokiniai sužinojo apie savo teises ir pareigas (N = 114)

Atlikus apklausą taip pat paaiškėjo, jog apie savo teises ir pareigas vaikai mano sužinoję mokydamiesi pradinėse klasėse (6 pav.). Gana keista yra tai, jog tik 3 – 4% apklaustųjų nežino kada apie jas sužinojo, arba iki šiol vis dar nežino savo teisių ir pareigų. Prisiminus 2 lentelėje pateiktus duomenis apie tai, kiek mokinių neįvardijo nė vienos savo teisės ir pareigos namuose ir mokykloje (vidutiniškai 45% nežino savo teisių namuose ir mokykloje ir vidutiniškai 7% nežino savo pareigų namuose ir mokykloje) galima daryti išvadą, jog ir neįvardijusieji nė vienos savo teisės ar pareigos, vis dėlto jas žino, nes paklausti, kuomet apie tai sužinojo, dauguma pažymėjo vienokią ar kitokią atsakymą.

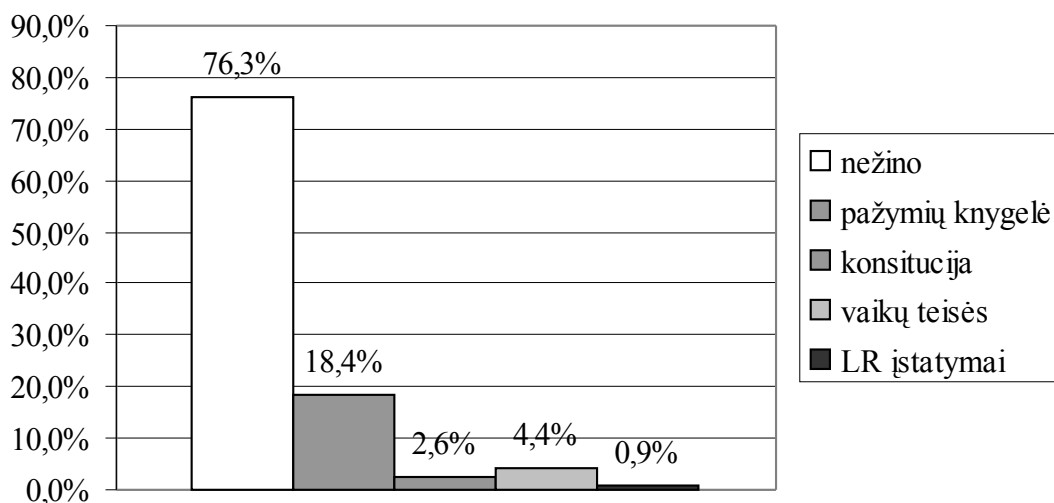
7 pav. Šaltiniai, iš kurių vaikai sužinojo apie savo teises (N = 114)

Tyrimas atskleidė, jog pagrindinis žinių apie teises šaltinis yra mokykla: taip mano 72,6% mokinių, antroje vietoje yra tėvai, kuriuos, kaip žinių apie teises šaltinį įvardijo 42,5% respondentų (7 pav.). Analizuojant apklausos rezultatus taip pat paaiškėjo, jog televizija ir spauda, vaikų nuomone, nėra pagrindinis žinių šaltinis ir tik keletas respondentų juos minėjo. Tačiau tai dar nereiškia, jog apie vaiko teises ir pareigas nėra viešai kalbama; greičiau galima būtų manyti, jog televizija ir spauda vaiko teises yra linkusios analizuoti ne vaikų švietimo aspektu, bet kalbant apie problemas, susijusias su vaiko teisėmis ir jų pažeidimu ar neįgyvendinimu. Temos analizė problemos forma dažnai yra patraukli žiūrovui, klausytojui ar skaitytojui, tačiau tokios laidos ir straipsniai beveik visada yra pritaikyti suaugusiajam, o ne vaikui. Būtinai apgailestauti, kad masinių informavimo priemonių, kurios šiais laikais gana stipriai įtakoja žmonių požiūrį, potencialas nėra tinkamai išnaudojamas. Apklausą parodė, kad nedaug, tačiau visgi yra ir tokių mokinių, kurie apie savo teises sužinojo asmenine iniciatyva – domėjosi internete. Buvo manančių ir taip, jog savo teises žino savaime (3,5%), patys iš savęs, ir niekas jiems apie jas nepasakojo: vaikas žino apie jas ir tiek.

8 pav. Šaltiniai, iš kurių vaikai sužinojo apie savo pareigas (N = 114)

Analizuojant klausimą apie tai, iš ko vaikai daugiausiai sužinojo apie savo pareigas, matyti labai ryškus tėvų ir mokyklos vaidmuo. Kaip pagrindinį žinių apie pareigas šaltinį respondentai įvardijo tėvus (62%), tačiau nedaug nuo jų atsiliko ir mokykla (61%) (8 pav.). Kiti atsakymai, kaip kad seneliai, draugai, internetas buvo minėti labai mažai. Šie duomenys leidžia konstatuoti faktą, jog būtent mokykla ir šeima yra labiausiai orientuotos į vaiko pareigų išaiškinimą. Tai yra natūralu, kadangi būtent namuose ir mokykloje vaikas praleidžia daugiausiai laiko, labiausiai sąveikauja su jį supančia aplinka, todėl turi laikytis ir numatytų taisyklių. Iš gautų duomenų taip pat galima spręsti, jog vaikai patys nėra linkę domėtis nei teisėmis, nei pareigomis; jų žinias įtakoja suaugusieji, kurie yra suinteresuoti, jog vaikas tai žinotų. Iš minėti duomenys taip pat leidžia daryti prielaidą, jog suaugusieji vis dėlto yra labiau linkę vaikams akcentuoti pareigas, nei teises, kadangi pareigų respondentai įvardijo kur kas daugiau (o tai reiškia, jog jie daugiau jų ir pamena).

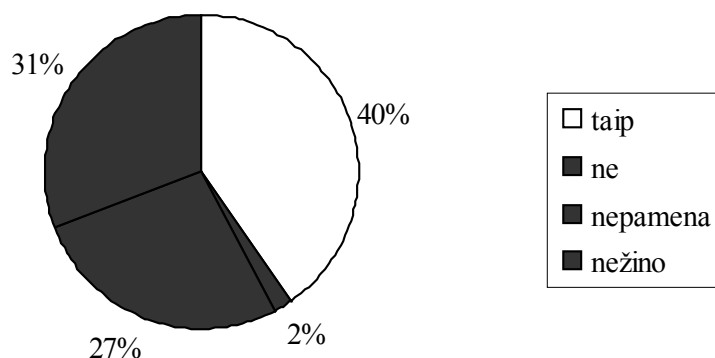

9 pav. Dokumentas, ginantis vaiko teises (N = 114)

Analizuojant klausimą, kurio metu mokinių buvo klausta, ar jie žino kokį nors dokumentą, ginantį vaiko teises, dominuojantis atsakymas, kuris apima 76% visų apklaustųjų, atskleidžia, jog vaikai tokio dokumento nežino (9 pav.). 18,4% mokinių mano, jog toks dokumentas yra jų pasiekimų (pažymių) knygelė. Šis atsakymas gan įdomus ir neatitinkantis tikrovės, tačiau jį galima pagrįsti tuo, jog pažymių knygelėje yra aprašytos vaiko teisės ir pareigos mokykloje. Tai yra geriausiai vaikų pažįstamas dokumentas ir žinodami, jog jame yra surašytos vaikų teisės ir pareigos bei tai, jog pažymių knygelė yra „dokumentas“, jie įvardijo būtent tokį atsakymą. Tik 2,6% apklaustųjų žinojo apie LR Konstituciją. Viena iš respondenčių prie atsakymo paminėjo, jog žino šį dokumentą, nes pati ruošė pranešimą vaiko teisių tema.

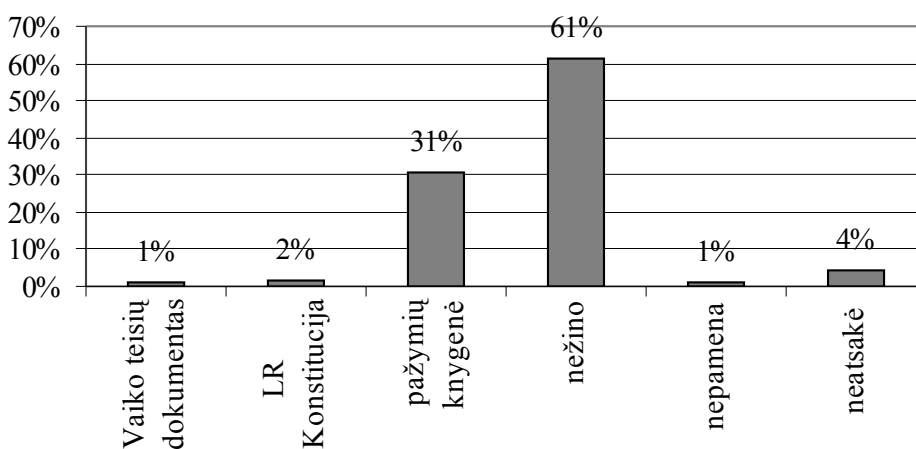
Problema, susijusią su menkomis vaikų žiniomis apie vaiko teises ginančius dokumentus galima nagrinėti tokiu aspektu: kadangi pagrindinės pamokos, kurių metu dažniausiai vaikai yra supažindinami su įvairių įvykių istorine raida bei dokumentais yra istorijos ir pilietinio ugdymo pamokos, derėtų paminėti, jog 7 klasių pilietinio ugdymo programose yra numatyta tema „Moksleivių teisės, pareigos. Mokyklos savivalda“, o 8 klasių programose „Lietuvos piliečių teisės, laisvės ir pareigos“, kurioje turėtų būti pasakojama apie: LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, vaiko teises ir laisves, pareigas, atsakomybę už vaiko teisių pažeidimus, vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą, Lietuvos piliečių teises, laisves ir pareigas pagal Konstituciją (Deveikis L., Poviliūnas A., 1998). Atsižvelgiant į tai, jog ši apklausa buvo vykdyta mokslo metams einant į pabaigą ir numatant tai, jog vaikai jau turėjo išklausti minėtą pilietinio ugdymo kursą, keista, jog tik 3 mokiniai iš visų apklaustųjų žinojo dokumentą, ginantį jų teises. Pasak Queen A. J., Blackwelder B.B. ir Mallen L.P. (1997), dažniausiai mokytojai nemoko vaikų diskutuoti, atkreipti dėmesį į išsakomus argumentus, kadangi dažniausiai jie neturi laiko, įgūdžių

ar nusiteikimo tai daryti, ypač tuomet, kai įvairesnius ir įdomesnius ugdymo metodus reikia įtraukti į ugdymo programą. Todėl, atsižvelgus į tyrimo duomenis vėlgi peršasi išvada, jog dėstant apie pilietiškumą ir teises yra taikomi netinkami ugdymo metodai.

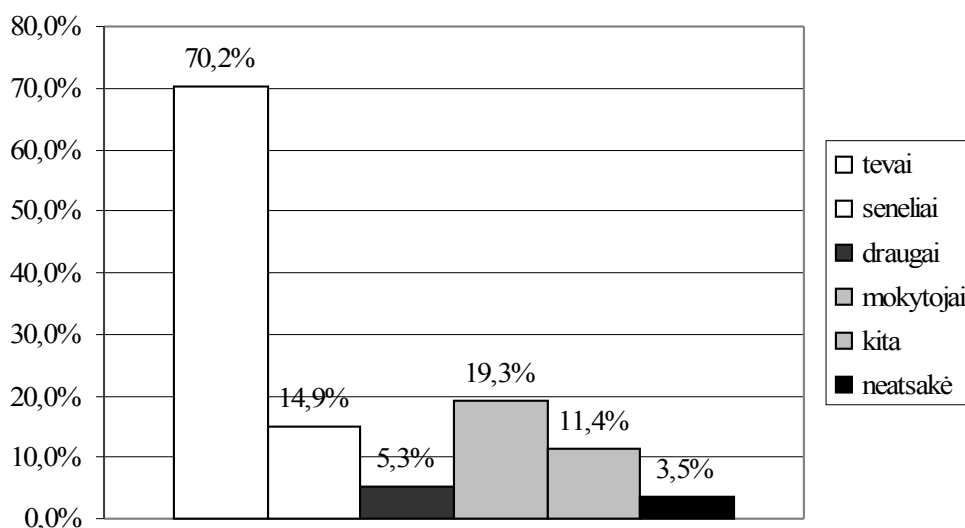
10 pav. Respondentų nuomonė apie tai, ar vaiko teises ginančiuose dokumentuose minimos ir vaiko pareigos (N = 114)

Neatsižvelgiant į tai, jog didžioji dauguma mokinių negalėjo įvardinti jokio dokumento, ginančio vaiko teises, net 40% apklaustųjų mano (10 pav.), jog tokiame dokumente turėtų būti minimos ir vaiko pareigos ir tik 2% mokinių mano, jog jos tokiame dokumente nėra minimos. Šie duomenys leidžia daryti prielaidą, jog didžioji dalis vaikų supranta, jog pareigos yra glaudžiai susijusios su teisėmis (dėl tos pačios priežasties jie, tikėtina, teises ir pareigas yra linkę tapatinti).

11 pav. Dokumentas, kuriame aprašomos vaiko pareigos (N = 114)

Nagrinėjant vaikų žinias apie pareigas taip pat paaiškėjo, jog dokumentą, kuriame aprašomos vaikų pareigos žino 33% visų apklaustųjų, o 61% respondentų nežino, kur jos minimos ir įvardintos. Dažniausiai įvardintas dokumentas, kuriame aprašomos vaikų pareigos buvo mokinių pasiekimų knygelė, šį dokumentą įvardijo 30% (11 pav.) visų respondentų. 2% apklaustųjų paminėjo LR Konstituciją (tie patys mokiniai, kurie šį dokumentą įvardijo ir kaip dokumentą, ginantį vaiko teises). Iš šių duomenų galima spręsti, jog tiek apie teises, tiek apie pareigas vaikai žino tik bendrus dalykus ir nėra įsiminę oficialių dokumentų, kuriuose aprašomos tiek teisės, tiek pareigos ir labai maža dalis mokinių (kaip jau buvo minėta - 2%) žino tokį dokumentą, kaip LR Konstitucija, kurioje iš tiesų minimos tiek vaikų pareigos, tiek tėvų pareigos auginant savo vaikus (t.y. pareigos, kurios turi užtikrinti vaiko teisių įgyvendinimą šeimoje).

12 pav. Geriausias pareigingumo pavyzdys mokiniams (N = 114)

12 paveiksle pateikti duomenys apie tai, kas, vaikų nuomone, jiems yra geriausiais pareigingumo pavyzdys. Rezultatai atskleidė, jog tai yra tėvai – šis atsakymas sudarė net 70,2% visų atsakymų. Atsižvelgiant į šiuos rezultatus galima teigti, jog būtent tėvai yra didžiausias autoritetas pareigingumo atžvilgiu ir būtent iš tėvų vaikai gali imti geriausią pavyzdį. Būtent dėl šios priežasties galima teigti, jog pareigingesni vaikai auga tose šeimose, kuriose rodomas geresnis pavyzdys. Ties atsakymu „kita“, kuris sudarė 11,4%, dažniausiai taip pat buvo minimi šeimos nariai, t.y. broliai, seserys. Pasak Bikulčio (1995) „Tėvai yra pirmieji ir svarbiausi savo vaikų likimo kalviai. <...> vaikais „kvėpuodamas“ savo „šeimos oru“, savaime susidaro atitinkamus vaizdinius, įpročius, kuriuos vėliau sunkiai begali pakeisti.“ (p. 47). Pasiremiant autoriaus žodžiais būtų galima teigti, kad nuo šeimos labiausiai priklauso ir pareigingumo ugdymas, kuomet vaikas gyvendamas kitų žmonių tarpe suvokia turįs įvairių atsakomybių kitų

atžvilgiu. Būdienės V., Zabulionio A. ir Želvio R. (2001) tyrimo ataskaitoje „Mokinių tėvų požiūris į dabartinės švietimo problemas“ pateikti duomenys byloja, jog 85% tėvų prisiima atsakomybę už vaiko auklėjimą ir sutinka su tuo, jog už vaikų auklėjimą labiausiai atsakingi yra tėvai, o daugiau iš mokyklos tikisi tėvai, kurių išsilavinimas yra žemesnis.

Derėtų atkreipti dėmesį, jog atsižvelgiant į tyrimo duomenis, mokytojai nėra itin didelis pareigingumo pavyzdys vaikams (19,3%) palyginus su šeima. Analizuojant mokyklos vaidmenį vaiko gyvenime, norėtusi tikėtis, kad mokytojai vaikams bus vienas geriausių pavyzdžių, tačiau rezultatai to nepatvirtina. „Mokykla yra ta vieta, kur vaikas patiria, kad jis yra visuomenės gyvenimo dalis“ (Ordavičienė I., 2004), todėl joje mokytojas turėtų būti toks pavyzdys, kuriuo norėtusi sekti, o svarbiausia – būtų autoritetas.

3 lentelė

Mokinių nuomonė apie atsakomybę, pažeidus vaiko teises

Tėvams gresia:	N = 114	Kitiems asmenims gresia:	N = 114
Tėvystės teisių apribojimas	26,5%	Piniginė bauda	32,7%
Piniginė bauda	31,0%	Kalėjimas	30,9%
Įspėjimas	2,7%	Išmetimas iš mokyklos	0,9%
Kalėjimas	12,3%	Pokalbis su direktore, soc. pedagoge	2,7%
Susipykti su vaiku	1,8%	Žalos atlyginimas	0,9%
Negresia nieko	0,9%	Atsakomybė prieš tėvus	4,5%
Baudžiamojo atsakomybė	3,5%	Teismas, bausmė	10,9%
Nežino	9,7%	Nežino	9,1%
Neatsakė	31%	Neatsakė	32,7%

3 lentelėje pateikti duomenys apie tai, kas, mokinių nuomone gresia žmogui, kuris pažeis vaiko teises. Tyrimo duomenys atskleidė, jog mokiniai realiai suvokia, kas gresia suaugusiajam už vaiko teisių pažeidimus. 26,5% apklaustų mokinių mano, kad už vaiko teisių pažeidimus tėvams gresia tėvystės teisių apribojimas, 31% apklaustųjų mano, jog piniginė bauda ir 12,3% mokinių galvoja, kad tėvams gali grėsti net kalėjimas. Kalbant apie kitus suaugusiuosius, vaikai nurodė dar griežtesnes bausmes – net 30,9% apklaustų mokinių mano, jog kitiems suaugusiesiems (ne šeimos nariams) gresia kalėjimas, dar 10,9% mokinių įvardijo panašius atsakymus, t.y. bausmė ir teismas. 32,7% respondentų mano, jog jiems gresia piniginės baudos. Įstatymas iš tiesų numato vaikų įvardintas bausmes (Administracinių teisės pažeidimų kodeksas, Baudžiamasis kodeksas). Klausimą apie tai, kiek mokiniai žino apie suaugusiųjų atsakomybę už vaiko teisių pažeidimus galima analizuoti tokiu aspektu: visuomenėje yra plačiai paplitusi nuomonė, jog vaikai nežino savo pareigų ir piktnaudžiauja teisėmis. Baiminamasi, jog smurtą

prieš vaikus uždraudus įstatymu, vaikai ims piktnaudžiauti ir grasins tėvams paskusti, jei tik jie sugalvos bausti vaiką, o visuomenė nėra pasiruošusi tokio įstatymo priėmimui (Jonynienė Ž., 2005). Analizuojant tyrimo duomenis galime pastebėti, jog vaikai apie suaugusiųjų atsakomybę pažeidus vaiko teises žino tikrai nemažai, todėl gali kilti įtarimas, jog žinodami tiek daug vaikai nepamiršta to priminti suaugusiesiems. Klausimas tik toks: ar verta už tai ant vaikų pykti? Kuo daugiau vaikas žino, tuo geriau jis gina savo interesus, o tai yra sveikintina, nes dažnai išgirsime pedagogus, politikus, psichologus sakant: „Vaikai – mūsų ateitis“, tuomet derėtų leisti jiems atstovauti savo interesus ir mokyti tai daryti kuo anksčiau. Analizuojant Lietuvoje susidariusią situaciją galima daryti prielaidą, jog suaugusiųjų pasipiktinimą kelia ne vaiko įžūlumas, o tai, jog dažnai suaugusieji būna iš tiesų neteisūs.

3 lentelėje pateikti duomenys taip pat atskleidžia, jog mąstydami apie pažeidžiamas teises, dalis vaikų omenyje turėjo mokyklą. 8% mokinių pateikė tokias bausmes, kurios leidžia spėti, jog apklaustieji turi omenyje ne suaugusį žmogų, o kitą vaiką. Buvo įvardinti tokie atsakymai: išmetimas iš mokyklos (0,9%), pokalbis su direktore, socialine pedagoge (2,7%) ir atsakomybė prieš tėvus (4,5%). Tokie atsakymai leidžia daryti prielaidą, jog dažniausiai mokykloje vaikai jaučia, jog jų teises pažeidinėja kiti mokiniai, o ne suaugusieji (šiuo atveju pedagogai). Todėl, jei mokiniai mokykloje ir nesijaučia saugūs bei jaučia neteisybę, tikėtina, taip yra dėl to, kad juos skriaudžia ne suaugusieji, o kiti vaikai.

4 lentelė

Mokinių nuomonė apie tai, kas gresia vaikui, kuris nevykdys savo pareigų

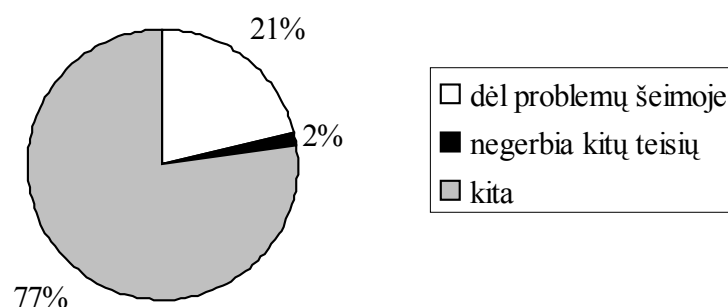
Mokykloje gresia:	N = 114	Namuose gresia	N = 114
Pokalbis su mokyklos direktore (-iumi)	20,9%	Tėvų nepasitenkinimas	9,7%
Išmetimas iš mokyklos	16,4%	Laisvalaikio pramogų apribojimas	5,3%
Bausmė, bauda	10,9%	Namų areštas	23,9%
Tėvų iškvietimas į mokyklą	5,5%	Pokalbis su tėvais, priekaištai	15,0%
Blogas pažymys	2,7%	Bausmė	10,6%
Pokalbis su auklėtoja, soc. pedagoge	15,5%	Diržas	3,5%
Pastaba	10,9%	Tėvai šauks ant vaiko	3,5%
Pasiaiškino rašymas	3,6%	Nieko negresia	7,1%

Negresia nieko	1,8%	Neatsakė	20,4%
Nežino	8,2%	Neatsakė	20,4%
Neatsakė	19,1%	Nežino	8,8%

Nagrinėjant 4 lentelėje pateiktus duomenis galima pastebėti, jog savo atsakomybę už netinkamą elgesį žino (ir įvardijo) 86,4% visų apklaustųjų. Vaikai žino, jog už netinkamą elgesį jiems gresia pokalbis su mokyklos direktore (20,9%), auklėtoja, ar socialine pedagoge (15,5%). Vaikai suvokia ir tai, jog grubiai pažeidus mokyklos tvarką, juos gali net išmesti iš mokyklos (16,4%). Sprendžiant iš tyrimo rezultatų, pokalbis yra dažniausiai naudojamas, kai mokinys nusižengia ar nevykdo savo pareigų.

Analizuojant tai, kokias bausmes vaikai įvardijo namuose, labiausiai išsiskirianti bausmė – namų areštas (23,9%), prie jos galima būtų priskirti ir laisvalaikio pramogų apribojimą, kuris sudaro 5,3% visų atsakymų (4 lentelė). Derėtų atkreipti dėmesį į tai, jog tik 3,5% vaikų atsakė, jog jiems gresia fizinė bausmė, kai tuo tarpu Kievišienės J., Ivanauskienės F. (2008) atlikto tyrimo duomenimis, 86,4% apklaustų tėvų įvardijo, jog vaikai patiria fizinės bausmės šeimoje. Tokį negausų atsakymų apie fizinės bausmės skaičių galima grįsti tuo, jog mokiniai galėjo įvardinti dažniausiai naudojamas nefizines bausmes už pareigų nevykdymą. Taip pat galima atkreipti dėmesį ir į tai, jog vaikai retai pripažįsta esą mušami (Kievišienės J., Ivanauskienės F. 2008).

Lyginant 3 ir 4 lentelėse pateiktus duomenis apie tai, kiek vaikų nežinojo atsakymo arba tiesiog jo neįvardijo, galima pastebėti, jog suaugusiųjų atsakomybės už vaiko pažeistas teises neįvardijo daugiau mokinių, negu neįvardijo vaiko atsakomybės už pareigų nevykdymą.

13 pav. **Mokinių nuomonė apie tai, kodėl vieni mokiniai pažeidžia kitų teises** (N = 114)

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti, ar mokiniai netinkamą vienas kito elgesį, kurio metu vieni mokiniai pažeidžia kitų teises, sieja su pareigų nepaisymu. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog 77% mokinių (13 pav.) netinkamą elgesį, kurio pasekoje vieni vaikai pažeidžia kitų teises, linkę sieti su asmeninėmis netinkamai besielgiančių mokinių savybėmis, nebrandumu, nežinojimu, ką daro, bandymu atkreipti į save dėmesį, apsimesti stipriu, pelnyti kitų vaikų nuolankumą ir pan. Tik 2% vaikų blogą elgesį sieja su pareigų nesilaikymu, o 21% mokinių mano, jog netinkamai elgiasi tokie vaikai, kurie namuose turi problemų, nesutaria su tėvais ir patys yra skriaudžiami.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, jog visuomenės požiūris, jog vaikai nežino savo pareigų ir piktnaudžiauja teisėmis, atlikus šį tyrimą, nepasitvirtino. Dauguma vaikų ne tik žino savo pareigas ir įsipareigojimus, bet ir suvokia atsakomybę už pareigų nevykdymą ir netinkamą elgesį. Galiausiai galima pabrėžti, jog tik labai nedideliu skirtumu vaikai didesnę reikšmę skiria teisėms, nei pareigoms. Tyrimo duomenimis, paprašius teisių ir pareigų svarbą įvertinti dešimtbalėje skalėje teisių svarbos vidurkis yra 7,7, o pareigų svarbos – 7,4; dešimčia balų teisių svarbą įvardijo 39% mokinių, o tuo tarpu pareigų svarbą - 32% respondentų.

Galima teigti, jog iš prigimties kiekvienas žmogus, visų pirma, siekia asmeninės gerovės. Ją šiuo atveju labiau garantuoja teisės. Kita vertus, pareigas taip pat galima sieti su asmenine geroje, nes teigiamai sąveikaujant su aplinkiniais žmonėmis galima išvengti įvairių konfliktų, aplinkinių nepasitenkinimo, kuris neigiamai veikia ir patį nepareigingąjį. Tačiau teisių ir pareigų svarbos apklaustų mokinių gyvenime skirtumas yra toks menkas, jog sunku suvokti, dėl ko vaikams ir suaugusiems dažnai taip sunku surasti bendrą kalbą.

IŠVADOS

1. Mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, jog vaiko teisių ir pareigų mokymas mokykloje yra itin svarbus siekiant, kad vaikai taptų aktyviais demokratinės visuomenės nariais, mokėtų ginti savo interesus, būtų pilnaverčiais piliečiais, gerbtų įstatymus ir kitus žmones.
2. Mokslinės literatūros analizė taip pat leidžia daryti išvadą, jog vaiko teisių ir pareigų reikia mokyti vienu metu, ugdant atsakomybę už savo veiksmus. Atsakomybės ugdymas turi vykti skatinant ir sudarant sąlygas vaikui savarankiškai veikti, išgyventi įvairias situacijas ir priimti savarankiškus sprendimus. Mokyti teisių ir pareigų reikia kiek įmanoma ankstesniame amžiuje, tačiau tai daryti niekuomet nėra per vėlu.

3. Atlikus tyrimo analizę paaiškėjo, jog visuomenės nuomonė apie tai, jog vaikai nežino savo pareigų, nepasitvirtino: vaikai žino kur kas daugiau savo pareigų namuose ir mokykloje, nei teisių. Tai rodo, jog vaikams jų pareigos tiek namuose, tiek mokykloje yra kur kas dažniau akcentuojamos, nei teisės. Taip gali būti todėl, jog suaugusieji yra suinteresuoti, kad vaikai laikytųsi įvairių taisyklių, būtų paklusnūs ir „geri“.
4. Tai, jog geriau besimokantys mokiniai žino daugiau savo teisių, nei prasčiau besimokantys mokiniai galima sieti su tuo, jog mokykloje vaiko teisės yra dėstomos nepasitelkiant specialistų rekomenduojamų metodų: medžiaga yra išaiškinama akademiškai, neleidžiant vaikams mokytis per savo patyrimą ir išgyvenimus.
5. Paaiškėjo, jog geriausias pareigingumo pavyzdys vaikams yra tėvai; jie, kartu su mokykla, yra pagrindiniai šaltiniai, iš kurių vaikai sužino apie savo teisės ir pareigas.
6. Tyrimo analizės metu taip pat paaiškėjo, jog vaikai realiai suvokia tiek suaugusiųjų atsakomybės ypatumus už vaiko teisių pažeidimus, tiek savo atsakomybę ir pasekmes, susijusias su pareigų namuose ir mokykloje nesilaikymu.
7. Mokiniai savo gyvenime teikia didesnę reikšmę vaiko teisėms, tačiau pareigų reikšmingumas jų gyvenime yra tik nežymiai mažesnis.

REKOMENDACIJOS

1. Ugdymo institucijoms rekomenduotume atsižvelgti į mokslines rekomendacijas, kuriomis siekiama užtikrinti kuo efektyvesnį dėstomos medžiagos įsisavinimą, mokinių įtraukimą į aktyvų mokymąsi bei mokymą per asmeninį patyrimą. Švietimo ministerija turėtų garantuoti, kad įvairi metodologinė literatūra, skirta mokytojui, būtų kuo geriau prieinama.
2. Švietimo ministerija taip pat turėtų kelti mokytojų motyvaciją apie teises ir pareigas vaikus šviesti visų pamokų metu. Tai galima būtų daryti siekiant užtikrinti kuo geresnes mokytojų žinias bei pasiruošimą dirbti su įvairiomis naujomis programomis ir metodikomis.

3. Lietuvos Vyriausybei rekomenduotume įpareigoti švietimo ministeriją, vaiko teisių apsaugos tarnybą ar kitą vaikų švietimu ir vaiko teisių užtikrinimo klausimais besirūpinančią įstaigą (priklausomai nuo išteklių ir galimybių) organizuoti įvairius seminarus ir mokymus mokyklos atstovams (tokiu pat principu, kaip yra rengiamos programos ir seminarai prieš smurtą ir patyčias mokykloje), kurių metu pedagogai būtų šviečiami apie teisių ir pareigų mokymo įvairių pamokų metu galimybes.
4. Pedagogams taip pat galėtų būti rengiami mokymai ir seminarai, kurių metu jie galėtų aptarti dažniausiai pasitaikančius sunkumus, su kuriais susiduriama mokant teisių ir pareigų ir, pasitelkiant vienas kito patirtį ir psichologų rekomendacijas, padėti tokiems pedagogams atrasti tinkamus sprendimus, kaip tas problemas spręsti.
5. Vyriausybei rekomenduotumėme ir toliau šviesti visuomenę (ir tai daryti gan intensyviai) apie vaiko teises ir jų svarbą kiekvieno vaiko gyvenime. Tai derėtų daryti pakankamai aktyviai, negailint lėšų ir kitų išteklių, kadangi vaiko gerove reikia rūpintis čia ir dabar.

LITERATŪRA

1. Almonaitienė J., Antininė D. ir kt. (2002). Bendravimo psichologija. Kaunas: Kauno Technologijos Fakultetas. P. 37 – 38.
2. Barzdaitienė L. (2008). Vaikų pareigos namuose: nebūtinai per prievartą! [Žiūrėta: 2010.04.02]. Prieiga per internetą: <<http://www.mama.lt/show-article/1888/Vaiku-pareigos-namuose-nebutinai-per-prievarta->>.
3. Bikulčius J. (1995). Šeimyninio gyvenimo darna ir jos išsaugojimo ypatumai. Panevėžys.
4. Bitinas B. (1998). Ugdymo tyrimų metodologija. Vilnius: Jošara.
5. Būdienė V., Zabulionis A., Želvys R. (2001) Moksleivių tėvų požiūris į dabartines švietimo problemas. Tyrimo ataskaita. [Žiūrėta: 2010.03.10]. Prieiga per internetą:

- <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tevu_tyrimas_ataskaita.pdf>.
6. Dagienė E., Grigūnaitė I. (2009). *Vaikai ir suaugusieji klaidžioja teisių ir pareigų labirinte*. [Žiūrėta: 2010-03-29]. Prieiga per internetą: <<http://www.alytausgidas.lt/lt/naujienos/svietimas/vaikai-ir-suaugusieji-klaidzioja-teisiu-bei-pareigu-labirinte/>>.
 7. Deveikis L. (1997). *Vaiko teisės*. Vilnius: Meralas.
 8. Deveikis L., Poviliūnas A. (1998). *Pilietinis ugdymas mokykloje*. Vilnius: OVO. P. 229 – 230.
 9. Jonikaitė – Kievišienė J., Ivanauskienė F. (2008). Bausmės šeimoje: Edukacinės analizės kontekstas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, Nr. 1 (17). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla. P.75 – 81.
 10. Jonynienė Ž. V. (2005). Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos. *Acta pedagogica Vilnensia*, Nr. 15. Vilnius: VU leidykla.
 11. Kabašinskaitė D. (2002). Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika. *Filosofija, Sociologija*, Nr.3. Lietuvos mokslų akademijos leidykla. P. 48.
 12. Kerulienė I. (2009). Tėvų požiūris į vaiko teisių apsaugą Lietuvoje. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, Nr. 1 (22). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla. P. 109 – 113.
 13. *Vaiko pareigos namuose* (2006). [Žiūrėta: 2010-04-02]. Prieiga per internetą: <<http://supermama.lt/portal/content/view/2686/90/>>.
 14. Letukienė N., Deveikis L. (1995). *Žmogaus teisių mokymas vidurinėje mokykloje*. Vilnius: Pradai.
 15. *Lietuvos Respublikos Konstitucija* (1992). LR seimas. [Žiūrėta: 2010-03-30]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>>.
 16. *LR Administracinių teisės pažeidimų kodeksas*. (2008). Vilnius: Teisinės informacijos centras.
 17. *LR Baudžiamasis kodeksas*. (2007). Vilnius: Mūsų saulužė.
 18. *LR Civilinis Kodeksas*. (2007). Vilnius: Mūsų saulužė.
 19. *LR Švietimo įstatymas*. (2006). LR Seimas. [Žiūrėta: 2010-01-05]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279441&p_query=&p_tr2=>>.
 20. Mačiulaitis A. (2006). *Vaikų teisės, o pareigos?* [Žiūrėta: 2010-03-31]. Prieiga per internetą:<http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2006/12/08/nuom_01.html>.
 21. *Mokinių teisės ir pareigos*. (2006). Daugų Vlodo Mirono vidurinė mokykla. [Žiūrėta: 2010-03-20]. Prieiga per internetą: < <http://www.dvm.lt/lt/teisine-informacija/mokiniu-teises-ir-pareigos/>>.

22. *Nutarimas dėl vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005 – 2012 metų plano patvirtinimo*. LR Seimas. [Žiūrėta: 2010.03.10]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=250552&p_query=&p_tr2=>>.
23. Patyčios Lietuvos mokyklose: problemos ir jų sprendimo būdai. *Švietimo problemos analizė*. Nr. 11(39), p. 6-8. [Žiūrėta: 2010.04.03]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/pr_analize/sv_prob11_Patycios_mokykloje.pdf>.
24. Pocevičienė R. (2007). Vaikų ankstyvosios atsakomybės kaip teisės į laisvą apsisprendimą raiška. *Socialinis ugdymas: vaiko ir šeimos teisių apsauga*. Nr.4. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla. P. 102 – 113.
25. Queen A.J., Blackwelder B.B., Mallen L.P. (1997). *Responsible Classroom Management for Teachers and Students*. New Jersey: Prentice-Hall.
26. Stankuvienė I. (2010). Dorinis vaikų auklėjimas šeimoje Griškabūdžio valsčiuje (XX a. pirmoji pusė). *Lietuvos lokaliniai tyrimai, etnologija*. [Žiūrėta: 2010-03-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.llt.lt/pdf/griskabudis/griskabudis-auklejimas.pdf>>.
27. Ordavičienė I. (2004). *Dviguba mokytojo ir auklėtojo atsakomybė*. [Žiūrėta: 2010-04-15]. Prieiga per internetą: < <http://klaipeda.diena.lt/dienrastis/priedai/draugai/dviguba-mokytojo-ir-aukletojo-atsakomybe-123233>>.
28. *Šeimos politikos koncepcija* (2008). LR Seimas. [Žiūrėta: 2010-02-20]. Prieiga per internetą: <http://www3.seimas.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5477&p_k=1>.
29. *Šeimos teisė. Vaikų ir moterų teisių apsauga*. (2005). Vilnius: Mūsų saulužė
30. Shiman D.A. Žmogaus teisių mokymas: pamokos klasėje bet kurio amžiaus grupei. [Žiūrėta: 2010-03-02]. Prieiga per internetą: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:_MS7LHIWvZ8J:www.etib.lt/site_files/Svietimas%2520apie%2520zm.teises/2%2520dalies%25209%2520skyrius.DOC+zmoniu+nelygybe+II+pasaulinio+karo+metu&cd=20&hl=lt&ct=clnk&gl=lt&client=firefox-a>.
31. Vaiko teisės ir pareigos. (2010). [Žiūrėta: 2010.03.15]. Prieiga per internetą: < http://www.gelbvaik.lt/gelbvaik/sites/default/files/VT_Knyga5.pdf>.
32. *Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas*. (2000). [Žiūrėta: 2009-12-22]. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Liet_teis_aktai/vaiko%20teis%20kontrolier%20istat.htm>.

33. *Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas*. (1996). [Žiūrėta:2009-12-22]. Prieiga per internetą: <http://www.e-library.lt/resursai/DB/ZTSI/nac_ta/zt_nta_06.pdf>.
34. *Vaiko teisių apsaugos tarnybų duomenys apie vaikų padėtį Lietuvoje per 2007 m.* (2007) Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. [Žiūrėta: 2010.02.27]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-855909959>>.
35. Vyšniauskas J. (2006). *Gal mano vaikas mokykloje užgauliojamas, skriaudžiamas? Mūsų žodis, p1*. [Žiūrėta: 2010-04-05] . Prieigas per internetą: <<http://www.vaikulinija.lt/index.php/ziniasklaida2006/20061024/>>.

PRIEDAI